

Suomen Akatemian julkaisu 3/06

“SE ON KOMPROMISSIN TULOS”

Suomen Akatemian yhteisrahoitteiset
tutkimusohjelmat neuvotteluina:
Rahoittajien näkökulma

LAURA VALKEASUO

SUOMEN AKATEMIA
TIETEEN RAHOITTAJA JA ASIANTUNTIJA

”SE ON
KOMPROMISSIN
TULOS”

Suomen Akatemian
yhteisrahoitteiset tutkimus-
ohjelmat neuvotteluina:
Rahoittajien näkökulma

LAURA VALKEASUO

SUOMEN AKATEMIA LYHYESTI

Suomen Akatemia rahoittaa korkealaatuisia tieteellistä tutkimusta, toimii tieteen ja tiedepolitiikan asiantuntijana sekä vahvistaa tieteen ja tutkimustyön asemaa. Toiminta kattaa kaikki tieteen- ja tutkimuksen alat.

Suomen Akatemian kehittämistöimien pääpaino on tutkijoiden uramahdollisuuksien monipuolisessa kehittämisessä, korkeatasoisten tutkimusympäristöjen edellytysten luomisessa ja kansainvälisten mahdollisuuksien hyödyntämisessä kaikilla tutkimuksen, tutkimusrahoituksen ja tiedepolitiikan alueilla.

Akatemialla on käytössään useita erilaisia tutkimusrahoitusmuotoja eri tarkoituksiin. Suomen Akatemian tutkimusrahoituksella edistetään kansainvälistä tutkimusyhteistyötä, sukupuolten tasa-arvoa ja rohkaistaan erityisesti tutkijanaisia hakemaan tutkimusvirkoja sekä tutkimusrahoitusta.

Suomen Akatemia rahoittaa tutkimusta vuosittain yli 240 miljoonalla eurolla. Se on noin 14 prosenttia Suomen valtion tutkimusrahoituksesta.

Akatemian rahoittamissa tutkimushankkeissa tehdään vuosittain noin 3 000 tutkijatyövuotta yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa.

Akatemian rahoittama monipuolinen ja korkeatasoinen perustutkimus tuottaa uutta tietoa ja uusia osaajia. Akatemia kuuluu opetusministeriön hallinnonalaan ja saa rahoituksensa valtion budjettivaroista.

Lisää tietoa Suomen Akatemiasta on verkkosivuilla osoitteessa www.aka.fi.

Taitto PixPoint ky

ISBN 951-715-589-1 (print)

ISBN 951-715-590-5 (pdf)

Paino: Edita Prima Oy, Helsinki 2006

Sisällys

Johdanto	8
1. Suomen Akatemian tutkimusohjelmat ja yhteistyö	9
2. Selvityksen menetelmä	10
3. Ohjelman elinkaari rahoittajan silmin	11
3.1. Tutkimusohjelman synty	11
3.1.1. Aiheen synty, valinta, muokkaaminen ja vaikutusmahdollisuudet.....	11
3.1.2. Ohjelma-aiheen valintaa ohjaavat tavoitteet ja arvot	12
3.1.3. Ohjelman syntyvaiheen kehittäminen.....	13
3.2. Ohjelmaryhmätyöskentely ja hankevalinta	14
3.2.1. Ohjelmaryhmätyöskentelyn ilmapiiri ja roolit	14
3.2.2. Hankehakemusten arviointi, hankkeiden valinta ja arvot	15
3.2.3. Prosessin selkeys ja osallistumisen helppous.....	18
3.2.4. Hankevalinnan kehittäminen	18
3.3. Ohjelman toteutusvaihe.....	19
3.3.1. Koordinaatio sekä ohjelman ja rahoittajien välinen tiedonkulku	19
3.3.2. Tutkijoiden, rahoittajien ja tutkimustulosten hyödyntäjien	21
välinen yhteistyö	
3.3.3. Ohjelmassa syntynyt toiminta	22
3.3.4. Tutkimuksen hyödynnettävyys ja ohjelmien vaikuttavuus.....	22
3.3.5. Tutkimusohjelmatyön kehittäminen	26
3.4. Ohjelman loppuarviointi ja yhteistyö	27
3.4.1. Loppuarviointi.....	27
3.4.2. Suomen Akatemian ja muiden toimijoiden välinen yhteistyö	28
4. Rahoittajien tavoitteet sekä tutkimusohjelmien tuottama hyöty ja lisäarvo	30
4.1. Tavoitteet ja vaikutusmahdollisuudet	30
4.1.1 Rahoittajien tavoitteet ja tutkimusohjelmista saatava hyöty.....	30
4.1.2. Rahoittajien vaikutusmahdollisuudet, tavoitteiden yhteensopivuus.....	32
ja niiden vaikutus ohjelmiin	
4.1.3. Suhtautuminen Akatemian tavoitteisiin ja niiden toteutuminen	33
4.1.4. Sitoutuminen	34
4.2. Lisäarvo	34
5. Yhteenveto ja johtopäätökset	36
5.1. Tutkimusohjelman tärkeimmät vaiheet.....	36
5.2. Tutkimuksen hyödynnettävyyden ja yhteistyömahdollisuuksien merkitys ...	38
5.3. Rahoittajien epämuodollinen verkottuminen ja oppiminen.....	40
5.4. Ohjelma yhdistää erilaista tutkimusta, rahoitusta ja intressejä	41
Liitteet	43

Kuvailulehti

Julkaisija	Suomen Akatemia	Päivämäärä	15.3.2006
Tekijä(t)	Laura Valkeasuo		
Julkaisun nimi	"Se on kompromissin tulos". Suomen Akatemian yhteisrahoitteiset tutkimusohjelmat neuvotteluina: Rahoittajien näkökulma		
Tiivistelmä	<p>Suomen Akatemian yhteisrahoitteisiin tutkimusohjelmiin osallistuu ulkopuolisia tahoja rahoittajina. Ohjelmissa Akatemia toimii useimmiten päärahoittajana muiden rahoittajien osallistuessa rahoitukseen pienemmillä osuuksilla (1-18 % ohjelman kokonaisrahoituksesta). Tässä selvityksessä analysoidaan selvitysajankohtana kesällä 2005 käynnissä oleviin tutkimusohjelmiin osallistuvien suomalaisten rahoittajatahojen kokemuksia ohjelmayhteistyöstä, eritellään rahoittajien tavoitteita ohjelmissa, esitetään kuinka he kokevat tavoitteittensa toteutuneen ja mitä kehitysehdotuksia heillä ohjelmien suhteeseen on. Selvitystä varten on haastateltu 16 rahoittajaorganisaatioiden edustajaa, ja työ on tehty Akatemian tutkimusohjelmien kehittämistä varten.</p> <p>Rahoittajat ovat organisaationsa edustajia, joten he tuovat ohjelmayhteistyöhön mukaan oman organisaationsa intressit. Rahoittajat pyrkivät sekä suuntaamaan koko ohjelman resursseja että saamaan ohjelmaan mukaan tärkeitä hankkeita. Ristiriitoja rahoittajat eivät juurikaan ole ohjelmayhteistyössä kokeneet, mutta Akatemian tieteellisten arvojen nähdään usein korostuvan suhteessa muihin ohjelman tai rahoittajien arvoihin. Ohjelmaryhmässä käydään jatkuvaa neuvottelua erilaisten tavoitteiden toteutumisesta, ja jokainen työvaihe on ohjelman lopputuloksen kannalta merkityksellinen. Ohjelmaryhmässä rahoittajat verkottuvat muiden rahoittajien, ja myöhemmin hankkeissa tutkijoiden, kanssa.</p> <p>Rahoittajat ovat pääosin tyytyväisiä toiveittensa kuulemiseen ohjelmayhteistyön aikana. Rahoittajat toivovat enemmän tietoa tutkimusohjelmien aiheiden synnystä ja valinnasta sekä Akatemian sisäisistä prosesseista. Jonkin verran rahoittajat toivovat myös ohjelman aikaisia seuranta- ja ohjausmahdollisuuksia sekä ohjelman jälkihoitoa. Useille rahoittajille ohjelman tuottamat käyttökelpoiset ja hyödynnettävät tuotokset, esimerkiksi julkaisut ja artikkelit, ovat tärkeitä. Hyödynnettävässä muodossa tarjottava uusi tieto ja ohjelman aikaiset yhteistyömahdollisuudet eri tahojen kesken lisäävät rahoittajien mielestä ohjelman tuottamaa lisäarvoa ja vaikuttavuutta.</p> <p>Tutkimusohjelmayhteistyössä yhdistyvät erilaiset tutkimukset, tieteenalat, toimijatahot, tavoitteet ja asiantuntijuudet. Tutkimusohjelma täydentää rahoitusinstrumenttien kenttää tukiessaan tiettyyn teemaan liittyvää tutkimusta. Suurempien resurssien, temaattisen laajuuden ja korkeatasoisen tutkimuksen vuoksi rahoittajat kokevat Akatemian tutkimusohjelmat hyödyllisiksi ja muusta rahoitustoiminnastaan poikkeaviksi rahoitusinstrumenteiksi. Vaikka ohjelmayhteistyössä on kehitettävää, rahoittajat toivovat yhteistyön jatkuvan. Yhteistyökumppanina Akatemiaa arvostetaan.</p>		
Asiasanat	tutkimus, tutkimusohjelma, t&k-rahoitus, yhteistyö, innovaatiojärjestelmä		
Julkaisusarjan nimi ja numero	3/06		
ISSN	0358-9153		
ISBN	Painetulle kirjalle annettu tunnus 951-715-589-1	Pdf-versiolle annettu tunnus	951-715-590-5
Sivumäärä	46		
Julkaisun jakaja	Suomen Akatemia, PL 99, 00501 Helsinki		
Julkaisun kustantaja	Suomen Akatemia		
Painopaikka ja -aika	Edita Prima, 2006		
Muut tiedot	www.aka.fi/julkaisut		

Description

Publisher	Academy of Finland	Date	15 March 2006
Author(s)	Laura Valkeasuo		
Title	"It is a compromise". Academy of Finland co-funded research programmes as negotiations: The Funding body perspective.		
Abstract	<p>Academy of Finland co-funded research programmes involve external actors as funding bodies. The Academy normally serves as the main financier in the programmes while the other organisations involved provide financial contributions of 1–18 per cent of the programme's total funding. This survey is concerned to analyse the Finnish funding bodies' experiences of programme cooperation during the time of the survey, i.e. summer 2005; to specify the programme objectives set by these funding bodies; to describe how they felt their objectives have been achieved; as well as to present their proposals for further development of programmes. Representatives of altogether 16 funding bodies were interviewed for this survey, which is aimed at developing the Academy's research programmes.</p> <p>The funding bodies involved are representatives of their own organisations and thus bring the interests of these organisations into programme cooperation. The financiers seek to both direct the resources of the whole programme and include important projects into the programme. They have not experienced any greater conflicts in programme cooperation, but the scientific values of the Academy are often seen as having stronger emphasis in relation to the values of the programme or the other funding bodies. During the process, the programme steering group discusses the attainment of the objectives, and each work process is significant in terms of the outcome of the programme. Within the programme steering group, the funding bodies network with other financiers, and later in the projects with researchers.</p> <p>In general, the funding bodies are satisfied with the way their wishes have been taken into consideration in the course of programme cooperation. They expect to receive more information on the initiation and selection of themes for research programmes as well as of the Academy's internal processes. To some extent, the financiers also expect to be given opportunity to monitor and direct the programme and its aftercare. Several of them also find the useful and applicable outcomes generated by the programme, e.g. publications and articles, important. They also feel that applicable new knowledge as well as cooperation opportunities available during the programme among various bodies increase the added value and impact of the programme.</p> <p>Programme cooperation combines different kinds of studies, disciplines, actors, objectives and expertise. Research programmes complement the scope of various funding instruments by supporting research related to a specific theme. The funding bodies find the Academy's research programmes useful and also as funding instruments different from their other funding: programmes provide more resources, thematic range and high-level research. In spite of needs for further development, the funding bodies wish programme cooperation will continue. The Academy is regarded as an esteemed cooperation partner.</p>		
Key words	Research, research programme, R&D funding, cooperation, innovation system		
Name and number of series	Publications of the Academy of Finland 3/06		
ISSN	0358-9153		
ISBN	Print 951-715-589-1	Pdf 951-715-590-5	
Number of pages	46		
Distributed by	Academy of Finland POB 99, FI-00501 Helsinki, Finland		
Published by	Academy of Finland		
Place and date of printing	Edita Prima, 2006		
Other information	www.aka.fi/publications		

JOHDANTO

Tässä selvityksessä pyritään tarkastelemaan Suomen Akatemian tutkimusohjelmanprosessia ja sen toimivuutta selvitysajankohtana rahoittajien näkökulmasta. Rahoittajilla tarkoitetaan Akatemian ulkopuolisia suomalaisia rahoittajia, jotka ovat osallistuneet vuonna 2005 käynnissä oleviin Akatemian yhteisrahoitteisiin tutkimusohjelmiin. Akademia toimii ohjelmissa suurimpana rahoittajana muiden rahoittajien osallistuessa rahoitukseen pienemmillä osuuksilla (1-18 % ohjelman kokonaisrahoituksesta).

Selvityksessä ohjelmien elinkaari läpikäydään rahoittajien näkökulmasta, ja samalla tuodaan esiin heidän esittämiään kehitysehdotuksia. Toisaalta esitellään rahoittajien intressejä Akatemian ohjelmien suhteen. *Miksi rahoittajat osallistuvat ohjelmiin, mitä he niiltä toivovat ja mitä hyötyä ohjelmista heille on?* Rahoittajien näkökulmasta pohditaan sitä, miten ohjelmatyöhön osallistuvien tahojen tavoitteet sopivat yhteen ja miten ne vaikuttavat ohjelman muotoutumiseen. Lopuksi tarkastellaan vielä ohjelmatyön erityisen tärkeitä vaiheita, sen aikana syntyviä epämuodollisia verkostoja, oppimista sekä tutkimusohjelman ominaispiirteitä. Analyysi on haastatteluaineistolähtöistä. Menetelmällisesti työssä on pyritty kuvaamaan laajasti ja yksityiskohtaisesti rahoittajien näkemyksiä, muun muassa antamalla haastateltaville mahdollisuus ottaa haas-

tattelurungosta riippumattomia aiheita vapaasti esiin. Johtopäätöksissä tutkimusohjelmayhteistyön tärkeistä piirteistä luodaan kuvaa yleisemmällä tasolla.

Selvitys tehdään ensisijaisesti Suomen Akatemialle ohjelmien kehittämistyötä varten, joten raportoinnissa korostuvat Akatemian hallinnoimia prosesseja koskevat ongelmakohdat ja kehitysehdotukset. Ongelmakohtien painottaminen ei tarkoita, että rahoittajat eivät antaisi Akatemialle ja muille yhteistyökumppaneille kiitosta tai näkisi ohjelmien jatkuvasti kehittyvän. Päinvastoin tällaisia kommentteja esiintyi haastatteluissa usein. Jonkin verran raportissa tuodaan esiin myös rahoittajien esittämiä tutkijoiden sekä yleisesti rahoittajien toimintaa koskevia näkemyksiä, joskin painotus on toisaalla. Raportti antaa ajankohtaista tietoa tutkimusohjelmien rahoitusyhteistyöstä, rahoittajien intresseistä, niiden suhteesta hallinnollisiin prosesseihin ohjelmien eri vaiheissa sekä tutkimusohjelmien neuvottelukäytännöistä. Työtä ovat kommentoineet sen eri vaiheissa useat eri henkilöt. Erityisesti työn etenemistä on ohjannut ja tukenut Suomen Akatemian johtava tiedeasiantuntija Jaana Roos, jolle esitän suuret kiitokset. Kiitän myös muita kommentoijia sekä haastateltuja rahoittajia erittäin sujuvasta ja miellyttävästä yhteistyöstä.

I. SUOMEN AKATEMIAN TUTKIMUS- OHJELMAT JA YHTEISTYÖ

Suomen Akatemian tutkimusohjelma on aiheeltaan tai ongelmanasettelultaan etukäteen rajattu, määräaikainen ja johdettu monitieteinen tutkimushankekokonaisuus. Lähtökohdat tutkimusohjelmalle voivat olla tiede- tai yhteiskuntaperusteisia tai molempia. Niillä on sekä yleisiä tiedepoliittisia tavoitteita että erityisiä ohjelmakohtaisia tavoitteita. Tutkimusohjelmien tavoitteita ovat muun muassa alan tutkimuksen tieteellisen tason nostaminen, tutkimus- tai tieteenalan kehittäminen, uudenlaisen tieteellisen perinteen ja osaamisen luominen tai olemassa olevan vahvistaminen. Tutkimusohjelma eroaa tavoitteenasettelultaan hankekohtaisesta rahoituksesta, ja ohjelmilla pyritäänkin saavuttamaan merkittävää lisäarvoa hankekohtaiseen rahoitukseen verrattuna. Suomen Akatemian hallitus tekee päätökset ohjelmien käynnistämistä ja käynnissä olevien ohjelmien mahdollisesta jatkamisesta kerran vuodessa, ja ohjelmien rahoitus mitoitetaan yleensä vähintään neljälle vuodelle.

Merkittävä osa Suomen Akatemian tutkimusrahoituksesta suunnataan tutkimusohjelmiin ja niiden kautta rahoitettavaan tutkimukseen. Tutkimusohjelmien osuus Akatemian tutkimusrahoituksesta on keskimäärin viidesosa. Tekes ja muut kansalliset rahoittajat, kuten ministeriöt, säätiöt ja elinkeinoelämä ovat mukana Akatemian tutkimusohjelmayhteistyössä. Vuonna 2005 käynnissä olevia ohjelmia on neljätoista, joista kahteentoista osallistuu ulkopuolisia suomalaisia rahoittajia. Vuonna 2004 ohjelmia oli kuusitoista, joista kymmeneen osallistui Tekes, kuuteen ministeriö/-t ja viiteen muita julkisia rahoittajia. Akatemian tutki-

musohjelmilla onkin keskeinen tehtävä kehitettäessä pitkäjänteisesti tutkimusrahoittajien, tutkijoiden ja tutkimustulosten hyödyntäjien uudenlaista kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä. Kansainvälinen rahoitusyhteistyö on kasvava tutkimusohjelmien yhteistyömuoto. Kahden- ja monenkeskistä kansainvälistä yhteistyötä tehdään useissa tutkimusohjelmissa esimerkiksi yhteisesti sovittujen haku-, arviointi- tai rahoitusprosessien muodossa. Esimerkkinä kansainvälisestä rahoitusyhteistyöstä Akatemia aloitti vuonna 2004 kansallisia tutkimusohjelmia verkottavan eurooppalaisen ERA-NET -yhteistyön.

Suomen Akatemia haluaa tutkimusohjelmastrategiansa mukaisesti huomioida tutkimusohjelmien suunnittelussa, johtamisessa ja hallinnoinnissa omien tiedepoliittisten tarpeidensa rinnalla sidosryhmiensä tarpeet sekä muut kansallisen yhteistyön ja kansainvälistymisen vaatimukset. Akatemia valmistelee ohjelmatoimintaansa ottaen huomioon tutkijayhteisöstä ja muualta yhteiskunnasta saamansa aloitteet ja palautteet. Se pyrkii kehittämään edelleen vakiintuneita toimivia yhteistyösuhteita sekä luomaan yhteistyötä uusien toimijoiden kanssa silloin, kun se ohjelman sisällön ja tavoitteenasettelun mukaisesti on tarkoituksenmukaista. Koko kansallista tutkimusjärjestelmää kehitetään tutkijoiden, tutkimuksen rahoittajien ja tutkimustulosten hyödyntäjien yhteistyönä.

(Lähteet: Suomen Akatemian tutkimusohjelmastrategia. Suomen Akatemian julkaisuja 2/03; Suomen Akatemian vuosikertomus 2004; Suomen Akatemian toimintakertomus 2004.)

2. SELVITYKSEN MENETELMÄ

Selvityksen materiaali on kerätty haastatteluin, jotka toteutettiin touko- ja kesäkuussa vuonna 2005. Haastatteluja tehtiin yhteensä 16 kappaletta ja niiden pituudet vaihtelivat puolesta tunnista kahteen tuntiin. Haastattelut yhtä lukuun ottamatta nauhoitettiin, ja litteroituista haastatteluista kertyi kirjoitettua materiaalia 150 arkkia. Haastateltavien joukko pyrittiin keräämään niin, että jokainen selvitysajankohtana käynnissä oleva tutkimusohjelma, johon osallistuu kansallisia rahoittajia on edustettuna, kuten on myös jokainen rahoittava organisaatio. Periaatteesta on kuitenkin muutama poikkeus. Ensinnä Teollisen muotoilun tutkimusohjelma, joka koordinoidaan yhdessä Tekesin *Muoto 2005*-ohjelman kanssa ja toteutettiin Akatemiassa suunnattuna hakuna, on jätetty joukosta pois. Toisaalta kahdesta sairaanhoitopiiristä on haastateltu vain toista intressien osittaisen päällekkäisyyden ja aikaresurssien vuoksi. Haastateltujen joukko jakaantuu sukupuolittain tasan. Lista haastateltavista, heidän edustamistaan organisaatioista sekä käynnissä olevista ohjelmista, joihin he osallistuvat tai ovat osallistuneet, on liitteenä.

Haastatellut henkilöt ovat osallistuneet Akatemian tutkimusohjelmatyöhön eri pituisia aikoja ohjelmien eri vaiheissa. Suurin osa haastatelluista toimii tai on toiminut tutkimusohjelman ohjelmaryhmässä. Osalla haastatelluista on kokemusta useista tutkimusohjelmista, ja osa on mukana ensimmäistä kertaa. Lisäksi haastatellut henkilöt vastasivat kysymyksiin eri rooleista käsin. Haastatellut ovat organisaationsa edustajia, mutta osa korosti esittävänsä ensisijaisesti omia henkilökohtaisia mielipiteitään eikä niitä voi pitää organisaation virallisina mielipiteitä. Toisaalta osa mainitsi esittävänsä mieluummin organisaation ”puoliviralli-

sia” mielipiteitä kuin omia mielipiteitään. Joka tapauksessa haastateltuihin henkilöihin viitataan raportissa sanalla ”rahoittaja”, joka tarkoittaa haastateltua rahoittajaorganisaation edustajaa. Haastateltavien joukossa on myös henkilöitä, jotka ovat toimineet aiemmin muissa Akatemian ohjelmiin liittyvissä rooleissa, kuten ohjelman hankkeen tutkijana, ulkopuolisena arvioitsijana tai Akatemian työntekijänä. Yksi haastateltava oli haastatteluajankohtana Akatemian tieteellisen toimikunnan jäsen. Nämä erilaiset roolit hajaannuttavat haastattelijoiden joukkoa ja luovat siihen jännitteitä, mutta toisaalta ne rikastuttavat haastateltavien näkökulmia ja kommentteja.

Haastattelujen rajaaminen käynnissä oleviin Akatemian tutkimusohjelmiin tuo mukanaan heikkouksia ja vahvuuksia. Kyseisten tutkimusohjelmien alkamisajankohdat jakaantuvat usean vuoden ajanjaksolle, ohjelmat ovat erilaisia ja elinkaarensa eri vaiheissa. Lisäksi ohjelmat eivät ole vielä kulkeneet koko elinkaartaan läpi, joten muun muassa niiden loppuarviointia ei voitu käsitellä lainkaan. Raportissa ei kuitenkaan ole pyritty häivyttämään moninaisuutta, vaan sekä yhteneviä että erilaisia ja yksittäisiä kokemuksia tuodaan laajasti esiin. Haastateltaville annettiin myös ohje, että he voivat käyttää vastauksissaan kaikkia Akatemian ohjelmista saamia kokemuksia, joskin haastattelu painottui nyt käynnissä oleviin ohjelmiin. Tällöin useamman ohjelman rahoitukseen osallistuneet pystyivät kertomaan aikaisemmista kokemuksistaan ja mahdollisista muutoksista verrattuna nyt käynnissä olevaan ohjelmaan. Kaiken kaikkiaan rahoittajat kertoivat tuoreista yhteistyökokemuksistaan, joten työn tuloksena saadaan ajan-kohtaista tietoa uusimmista tutkimusohjelmista rahoittajien näkökulmasta.

3. OHJELMAN ELINKAARI

RAHOITTAJAN SILMIN

Seuraavassa osassa analysoidaan rahoittajien mielipiteitä ohjelman elinkaaren mukaisessa järjestyksessä. Työn tarkoituksena on selvittää minkälainen ohjelmatyön nykytila rahoittajien mielestä on ja miten sitä voisi kehittää. Tutkimusohjelman elinkaari on jaettu ohjelman idean muokkaamiseen, ohjelmaryhmätyöskentelyyn ja hankkeiden valintaan, ohjelman toteutusvaiheeseen sekä arviointiin. Toteutusvaiheessa tarkastellaan ohjelman tulosten käytettävyyttä ja vaikuttavuutta. Analyysissa teemoitellaan vastauksia ja nostetaan esiin sekä useasti mainittuja että vain kerran todettuja asioita, ja pyritään esittämään kuinka yleisesti kyseessä oleva asia aineistossa toistuu. Kaikki haastatellut henkilöt eivät vastanneet kaikkiin esitettyihin kysymyksiin.

3.1. Tutkimusohjelman synty

3.1.1. Aiheen synty, valinta, muokkaaminen ja vaikutusmahdollisuudet

Rahoittajat kokevat tutkimusohjelman aiheen synnyn sekä sen valinnan ja muokkaamisen ennen ohjelmaryhmän perustamista hyvin eri tavoin. Kokeuksiin saattaa vaikuttaa ohjelmayhteistyön alkamisajankohta, sillä rahoittajat ovat tulleet ohjelmayhteistyöhön mukaan sen eri vaiheissa. Noin puolet haastatelluista rahoittajista pystyy kuvailemaan tutkimusohjelman syntyprosessia, ja osa heistä kykenee kertomaan prosessin yksityiskohtia esimerkiksi nimeämällä syntyyn vaikuttaneita henkilöitä. Puolet rahoittajista ei tunne syntyprosessia lainkaan, ja muutama heistä pitää tätä ohjelmavaihetta ”*Akatemian mustana aukkona*”:

”En tiedä. Sitä mäkin olen ihmetellyt. Minusta nää niin kun syntyy, sieltä jostain mustasta aukosta ne tulee, et mulle on hämärän peitossa mistä ne tulee.”

Suurimman vaikuttajan rooli aiheen synnyssä ja valinnassa annetaan Suomen Akatemialle. Rahoittajien mielestä Akatemia aktiivisesti etsii kiinnostavia aiheita, mutta myös muut yhteistyötahot pyrkivät lähestymään ideoineen Akatemiaa. Akatemian ulkopuolella keskustelua ohjelma-aiheista käydään eri toimijoiden kesken virallisissa tilaisuuksissa tai epävirallisemmin yhteiskunnallisena ja tieteellisenä keskusteluna. Toisaalta neuvotteluja käydään Akatemian sisällä esimerkiksi toimikuntien välillä. Olenaista syntyprosessissa on keskustelu ja vuorovaikutus, mutta ulkopuolisten ideoiden saamista mukaan Akatemian valmisteluprosessiin ei aina pidetä ongelmattomana. Ohjelman valmistelun aikana rahoittajat näkevät itsensä Akatemian yhteistyökumppaneina, joiden tehtäviä ovat esimerkiksi erilaisen ajattelun herättäminen sekä itselle tärkeiden aiheiden esiin nostaminen.

Useiden rahoittajien mielestä tutkimusohjelman syntyvaiheessa on mukana monia eri toimijoita. Tiedeyhteisön ja Akatemian välinen vuorovaikutus nähdään vahvana. Useiden rahoittajien mielestä tutkijat, yliopistot ja tutkimuslaitokset ehdottavat aihetta tai osallistuvat ohjelma-aiheen muokkaamiseen. Lähes yhtä usein mainitaan ministeriöt, ministeriöiden virkamiehet, neuvottelukunnat tai yleisemmin valtionhallinto. Monet kokevat myös, että rahoittajat tai muut Akatemian sidosryhmät osallistuvat syntyvaiheeseen, ja muutamat rahoittajat pitävät Akatemian tieteellisten toimikunti-

en jäseniä merkittävinä vaikuttajina. Eräs rahoittaja mainitsee, että ehkä poliitikotkin voivat välillisesti vaikuttaa etsimällä kiinnostavia tutkimuskohteita. Jotkut rahoittajien edustajista toivovat enemmän vaikutusmahdollisuuksia esimerkiksi teollisuudelle, elinkeinoelämän vaikuttajille ja kansalaisjärjestöille.

Suurin osa rahoittajista kokee, että he ovat pystyneet vaikuttamaan ohjelman syntyyn tai he pitävät sitä mahdollisena. Rahoittajien mielestä vaikutusmahdollisuuksia lisäävät toimijan oma aktiivisuus, uskottavuus, verkostot ja vaikutusvalta. Toisaalta yksi rahoittaja mainitsee, että jos 'väärä' ihminen yrittää edistää asioita, ne eivät etene. Muutama rahoittaja näkee vaikuttamismahdollisuutensa painoarvoltaan hyvin pieninä, vaikka valmisteluun on aktiivisesti yritetty osallistua. Tällöin rahoittajien mielestä valmisteluprosessi on pitkälti Akatemian sisäistä toimintaa ja suljettu prosessi.

Useiden rahoittajien mielestä epävirallisilla suhteilla on merkitystä vaikutettaessa ohjelmien syntyyn. Henkilösuhteet ja vapaampi verkottuminen vaikutusvaltaisten toimijoiden kanssa on olennaista sekä tiedon saamiseksi alustavista ideoista tai valmisteilla olevista ohjelmista, että oman viestin viemiseksi eteenpäin Akatemiaan. Muutamien rahoittajien mielestä tuttujen ihmisten työskentely etenkin Akatemian tieteellisissä toimikunnissa lisää toimijoiden vaikutusmahdollisuuksia. Alan edustus toimikunnassa takaa heidän mielestään alan äänen kuulumisen valmistelussa.

Tutkimusohjelman syntyä koskevat rahoittajien käsityserot sekä henkilösuhteiden korostaminen saattavat kertoa muodollisten, toistuvien ja avoimien työvaiheiden ja vaikuttamiskanavien tarpeesta. Ohjelman elinkaaren vaiheiden rajat on vaikea erottaa toisistaan, koska ohjelman synty-, valinta- ja muokkausvaiheesta puuttuu tunnettu rakenne, ja

tunnettuja muodollisia vaikutuskanavia ei ole. Tällöin järjestelmä saattaa näytettyä suljettuna ja usko henkilöiden välisten verkostojen merkitykseen lisääntyy. Rakenteen puute ja epäselvyys näkyy haastatteluissa eri rahoittajien puheissa eri työvaiheista kuvaillessaan ohjelman syntyä. Osa rahoittajista esimerkiksi liittyy ohjelman syntymisen, sen muokkaamisen ja myöhemmin alkavan ohjelmaryhmätyön toisiinsa, eikä näe niitä erillisinä työvaiheina. Eräs rahoittaja kuvaa epäselvää ohjelman syntyvaihetta:

”Akatemia sitä ohjaa tietysti, mutta toisaalta taas se saa sen sisältönsä tiedeyhteisön puolelta. Se jotenkin liukkuu ja muotoutuu siinä ilman sellaisia täsmällisiä kriteereitä.”

3.1.2. Ohjelma-aiheen valintaa ohjaavat tavoitteet ja arvot

Ohjelma-aiheen valintaa ohjaavat rahoittajien mielestä yleiset yhteiskunnalliset tai tiedepoliittiset tavoitteet sekä yksilölliset, prosessissa mukana olevien instituutioiden tavoitteet. Yhteiskunnallisista tavoitteista ollaan yhtä mieltä, mutta yksilölliset tavoitteet kilpailevat keskenään.

Yhteisiä tutkimusohjelma-aiheen valintaa ohjaavia syitä rahoittajien mielestä ovat yhteiskunnallinen tai tutkimuksellinen tarve, merkittävyys ja sopivuus ohjelmaksi sekä aiheen yhteensopivuus kansallisten painopistealueiden kanssa. Taustalla he näkevät haasteen tai ilmiön, jota on tarve ymmärtää paremmin, jolle halutaan etsiä ratkaisukeinoja uudesta näkökulmasta, ja jonka vaikutuksia halutaan selvittää tarkemmin. Samalla nähdään tarve luoda mahdollisuuksia tieteenalojen ja osaajien, erityisesti tutkijoiden, väliselle yhteistyölle, jotta voidaan yhdistää hajautettuja resursseja ja tarttua ilmiöön tehokkaammin. Yksilölliset tavoitteet ovat lähtöisin esimerkiksi organisaation strategioissa määritellyistä pai-

nopistealueista. Arvot mielletään usein instituutio- tai ohjelmakohtaisiksi, eivätkä rahoittajat erittele niitä tarkemmin.

”Toki aina kaikkea tutkimuspolitiikkaa ohjaa arvot ainakin sikäli, että jokainen taho on miettinyt omat (...) tavoitteensa omien arvolähtökohtiensa kanssa, ja näitten yhteensopivuus tällaisten tutkimusohjelmien kanssa määrää sen toteutuuko ne vai ei.”

3.1.3. Ohjelman syntyvaiheen kehittäminen

Useat rahoittajat toivovat avoimempaa keskustelua tutkimusohjelmien synnystä. Rahoittajat haluavat tietää, miten Akatemian tutkimusohjelma syntyy, miten sitä muokataan ja miten siihen voi vaikuttaa. Jotkut rahoittajat kokevat, että tämä tieto on erityisen tärkeää uusien yhteistyömuotojen luomista varten. Eräs rahoittaja toivoo valmisteilla olevista ohjelmista esimerkiksi esittelyt Akatemian internet-sivuille, mutta toisaalta kaikille tiedon etsiminen internetistä ei ole paras tapa tutustua organisaatioon. Rahoittajat toivovat yhteisiä keskustelutilaisuuksia, seminaareja ja julkista keskustelua. Lisäksi toivotaan tutkimusohjelman syntyvaiheeseen selkeyttä, läpinäkyvyyttä ja järjestelmällisyyttä. Rahoittajat ehdottavat esimerkiksi järjestettyjä kutsuseminaareja, joihin tiedeyhteisöiltä ja muilta tutkimusorganisaatioilta pyydetään valmisteltuja tutkimusohjelma-aihoita. Tällöin ohjelman muokkaamiseen annetaan avoin tilaisuus, johon myös halutut sidosryhmät voivat osallistua.

Yksi rahoittaja toivoo kutsuseminaareihin erityisesti vanhempia tutkijoita, jotka yhä aktiivisesti seuraavat alaa, tekevät täysipäiväisesti tutkimustyötä, siihen liittyviä strategisia valintoja, ja pystyvät täten antamaan ensikäden tietoa tutkimuksen ajankohtaisista aiheista. Tällainen keskustelu auttaisi myös ohjelma-ryhmää oman työnsä aloittamisessa. Toi-

nen rahoittaja puolestaan toivoo, että ohjelmaituja kehitettäessä Akademia kuulisi nuoria tutkijoita, ja eri rahoittaja-organisaatioiden asiantuntijat, joilla on runsaasti alan asiantuntemusta, kävisivät aiheesta vuoropuhelua. Tällä tavalla voitaisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa vaikuttaa siihen, minkälaisen kehikon sisällä ohjelman aiheista lähdetään keskustelemaan. Yksi rahoittaja toivoo kansainvälisen näkökulman mukaanottamista ohjelmaan heti alkuvaiheessa esimerkiksi käyttämällä ohjelman valmistelussa ulkomaisia asiantuntijoita.

Myös nykyisiin intressikartoitusmenetelmiin toivotaan muutoksia. Nykyisin ohjelmaa valmisteltaessa Akademia kutsuu sidosryhmiensä edustajat ensin hyvin vapaamuotoiseen keskustelutilaisuuteen, jossa esitellään ohjelmaideaa. Tämän jälkeen osallistujia pyydetään esittämään kirjallisesti toiveitaan Akatemialle. Eräs rahoittaja toivoo näiden kahden vaiheen väliin strukturoidumpaa keskustelutilaisuutta, jossa rahoittajat voisivat esittää selkeämmin intressejään. Ensimmäisen tapaamisen jälkeen ryhmällä on tiedossa mistä ohjelma-aihiossa on kyse, ja vasta sen jälkeen he voivat miettiä mitä ohjelmalta tahtovat. Näistä tarpeista olisi vielä syytä keskustella seminaarissa yhdessä.

Akatemian toivotaan olevan ohjelmia muodostettaessa aktiivisesti yhteydessä rahoittajiin. Rahoittajat ovat omien erityisalojensa asiantuntijoita, ja he voivat tuoda valmisteluun omaa osaamistaan ajankohtaisista ongelmista ja tietotarpeista. Rahoittajat käyvät Akatemian kanssa mielellään keskustelua tulevaisuudesta ja sen haasteista. Monet rahoittajat näkevätkin, että heillä olisi Akatemialle annettavaa omalta osaamisaltaan esimerkiksi Akatemian valmistellessa omia strategisia linjauksiaan. Lisäksi toivotaan keskustelutilaisuuksia, joissa Akademia kertoisi omista toimintaperi-

aatteistaan ja prosesseistaan muille rahoittajille:

”Sitä voisi miettiä, että jos Akatemia kutsuisi ministeriöissä tutkimustoiminnan parissa puuhailevat tällaiseen esittely-, keskustelu-, pohdintapalaveriin, että mikä on ajankohtaista ja miten menetit tai proseduurit muuttuvat ja muuta tällaista. (...) Joku tällainen vuorovaikutusmenetelmä voisi olla. Se varmaan auttaisi meidänkin tutkimustoiminnan kehittämistä.”

3.2. Ohjelmaryhmätyöskentely ja hankevalinta

3.2.1. Ohjelmaryhmätyöskentelyn ilmapiiri ja roolit

Kaikki vastanneet rahoittajat antavat myönteisen kuvan ohjelmaryhmätyöskentelyn ilmapiiristä. Rahoittajien mielestä hyvä puheenjohtaja tai aktiivinen koordinaattori edesauttaa ilmapiirin syntymistä. Ilmapiiriä kuvataan rakentavaksi, asialliseksi, olennaisiin asioihin keskittyväksi, tukeväksi, avoimesti ja rehdisti nokittelevaksi, innostavaksi, opettavaiseksi, luottamukselliseksi ja luottavaiseksi, avoimeksi, tasa-arvoiseksi, myönteisellä tavalla kriittiseksi, vapautuneeksi, leppoisaksi ja mukavaksi. Yksi rahoittaja mainitsee lisäksi, että verrattuna moniin muihin ohjelmaryhmiin Suomen Akatemian ohjelmaryhmätyöskentely on muodollisempaa, asiallisempaa ja jäykempää. Vastauksista välittyvä yleiskuva on positiivinen. Usea rahoittaja kokee myös oppivansa ohjelmaryhmässä.

Rahoittajat liittävät ohjelmatyöskentelyssä mukana oleviin ihmisiin henkilökohtaisia sekä tieteenala- tai ammatillisia rooleja. Henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella ryhmän jäsenet saattavat olla dominoivia, passiivisia, argumentatiivisempia ja niin edelleen. Akateemiset toimijat puolestaan edustavat ja puolustavat omia tieteenalojaan. Oma

ammatillinen ja organisaatirooli näkyy pyrkimyksissä tuoda työhön mukaan omaa ammatillista osaamista ja vaikuttaa päätöksissä itselle suotuisaan suuntaan. Jokainen ajaa niin sanotusti omaa asiaansa, mikä on rahoittajien mukaan luonnollista.

”No tietysti muodostuu sillä tavalla erilaisia rooleja, että siinähan oli eri alojen asiantuntijoita, jotka oli ohjelmaa valmistelemissa ja he valmistelee sitä omaa osa-alueitaan (...) ja Akatemialla on tottakai luonteva rooli siinä, että Akatemia kokoaa ja koittaa sitten kirjoittaa sitä ohjelmamuotoon sitä tehtävää. No sitten on tietysti aina henkilökohtaisia rooleja, että jotkut on aktiivisempia kuin toiset.”

Muutamat rahoittajat näkevät roolien suuruuksissa eroja, mikä viittaa valta-asemien muodostumiseen tai niihin pyrkimiseen. Rahoittajien mielestä esivalmistelussa mukana olleilla, kokeneemilla, tiettyä spesifistä osaamista omaavilla tai suuremmalla rahoituspanoksella osallistuvilla saattaa olla suurempi rooli kuin muilla osallistujilla, mutta tämän tyyppisiä kommentteja esitetään harvoin. Useammin rahoittajat näkevät oman aktiivisuuden, ahkeruuden ja käytettävissä olevan ajan vaikuttavan roolin suuruuteen.

Muutamat rahoittajat korostavat, että ohjelmaryhmässä ei synny rooleja tai että ne eivät ole taustaorganisaatiosta kiinni. Heidän mielestään *”klikkiytymistä”* ei tällöin pääse tapahtumaan, linnoitautumisia ei synny, ja kun ohjelmaryhmässä keskustellaan asioista, merkityksellistä ei ole se, mistä kukin osallistuja tulee. Erilaiset henkilöiden mielipiteet ja organisaatioiden tavoitteet eivät kiristä ilmapiiriä:

”Kyllä se minusta oli ihan hyvä. Jos oli erilaisia mielipiteitä, niin niistä sitten vaan puhuttiin. Että ei se siinä sen kummemmin haitannu.”

3.2.2. Hankehakemusten arviointi, hankkeiden valinta ja arvot

Hakemusten ulkopuolinen vertaisarviointi on haastatteluihin yksi eniten mielipiteitä herättäneistä aiheista, ja rahoittajien suhtautuminen siihen on osittain ristiriitaista. Toisaalta sitä arvostetaan ja sen nähdään vaikuttavan hankevalintaan ja tutkimusohjelmaan myönteisellä tavalla, toisaalta kaikki eivät ole tyytyväisiä sen määrävään rooliin hankevalinnassa. Hankkeiden valinta onkin rahoittajien näkökulmasta tärkeä vaihe, jonka aikana on mahdollisuus vaikuttaa omien tavoitteiden toteutumiseen, ja jolla on suuri merkitys lopullisen ohjelman muotoutumisessa.

Suhtautuminen ulkopuoliseen hankearviointiin

Monet rahoittajat pitävät asiantuntijapaneelia ja ulkopuolista hankehakemusten arviointia erittäin hyvinä toimintatapoina. Ulkopuolisen, usein ulkomaisen, arvioinnin vahvuusiksi he mainitsevat objektiivisemmän lopputuloksen saavuttamisen, ”hygienian” lisääntymisen, huonojen hankkeiden karsiutumisen, kansallisten jäävyksien välttämisen, kansallisten rajojen ylittämisen, uudet resurssit, (kansainvälisen) uuden näkökulman saavuttamisen, uskottavuuden ja riippumattomuuden lisääntymisen ja kansainvälisen relevanttiuden kohenemisen. Yleisesti ottaen rahoittajat pitävät ulkopuolista arviointia tai vertaisarviointia hyvänä tapana silloin, kun asiaa pohditaan tieteellisen laadun ja tieteellisen relevanssin näkökulmasta. Erään rahoittajan mukaan tätä vakiintunutta käytäntöä ei pidäkään muuttaa ilman erityisen painavaa syytä.

Muutamien rahoittajien mielestä ulkomaisen arvioinnin heikkous on se, että se ei pysty huomioimaan kansallisia näkökohtia ja yhteiskunnallista merkittävyyttä. Jotkut rahoittajat epäilevät lisäksi

pystyvätkö harvat valitut panelistit arviomaan hankkeita, joiden tieteellisiä täsmäasiantuntijoita he eivät välttämättä ole. Etenkin monitieteisissä ohjelmissa panelistien valinta nähdään hyvin vaativana ja raskaana tehtävänä, eikä jokaisen alan asiantuntijoita mahdollisesti saada mukaan. Joidenkin rahoittajien mielestä pitäisikin pohtia onko ulkomaisen arviointiraadin järjestäminen jokaisessa ohjelmassa välttämätöntä. Eräs rahoittaja pelkää, että tieteelliset arvioitsijat eivät kykene monitieteisissä ohjelmissa tarpeeksi arvostamaan toisen tutkimusalan tietoa tai metodeja, ja pisteuttävät omaan tieteenalaansa kuuluvat hankkeet paremmiksi. Myös tuntemattomien ihmisten tekemiin arviointeihin on joskus vaikea luottaa. Näiden koettujen heikkouksien ristiriitaa lisää se, että arvioinnilla ja paneelilla on lopulta hankkeiden valinnassa hyvin määrävä rooli:

”(...) näiden ulkomaisten arvioitsijoiden arviointi oli hyvin ohjaava. Todella ohjaava, että se oli niin kuin jumalan sanaa melkein. Se mua vähän häiritsi siinä, että se ohjausvaikutus oli kuitenkin siten niin suuri.”

Rahoittajien mukaan joissain ohjelmissa on mahdollisuus ottaa Akatemian kriteereistä riippumattomia hankkeita mukaan ohjelman piiriin niin, että ulkopuoliset rahoittajat rahoittavat ne itse. Toisissa ohjelmissa hankkeiden valinnan kriteereistä tulee vallita yksimielisyys. Rahoittajat eivät ole tämän suhteen yksimielisiä parhaasta toimintatavasta. Joidenkin mielestä Akatemian ohjelmissa on syytä toimia Akatemian kriteereiden mukaisesti, ja oma organisaatio tai muut ulkopuoliset tahot eivät saakaan vaikuttaa hankkeiden valintaan ja ohjelman sisältöön nykyistä enempää. Heidän mielestään Akatemian kriteereistä poikkeavia hankkeita on mahdollisuus rahoittaa muutakin kautta, eivätkä ne kuulu osaksi ohjelmaa. Toisille tällaisten hankkeiden

saaminen ohjelmaan on erittäin tärkeää:

”(...) minä koen, että tässä se ohjelmaryhmä oikeasti ymmärsi, että mitä tarkoittaa kun yhdessä rahoitetaan. Ja vaikka rahoitetaan eri perustein, niin silti voi tulla semmoinen kokonaisuus, joka toimii hyvin yhteen.”

Arviointisijoiden valinta ja ulkopuolisen arvioinnin käyttäminen päätöksenteon pohjana

Yhtä suuri määrä haastateltavista on vaikuttanut ohjelmaryhmässä arviointisijoiden valintaan kuin jättänyt vaikuttamatta. Rahoittajat korostavat usein, että kaikilla ohjelmaryhmän jäsenillä on ollut mahdollisuus vaikuttaa arviointisijoiden valintaan, tekivät he sitä tai eivät. Rahoittajat ovat vaikuttaneet arviointisijoiden valintaan, jos arviointisijoiden löytäminen on ollut ohjelmassa vaikeaa ja he ovat itse osanneet ehdottaa alan asiantuntijaa. Ne rahoittajat, jotka eivät olleet vaikuttaneet valintaan, mainitsevat syiksi esimerkiksi sen, että he luottavat Akatemian tekemään valintaan ja saavat ohjelmaryhmässä joka tapauksessa tarpeeksi tietoa valittujen arviointisijoiden taustoista, eivät koe omaavansa valintaan tarvittavaa ammattitaitoa tai pitävät ehdotusten tekemistä selvittelyineen liian suurena työnä.

Lähes kaikki vastanneet rahoittajat ovat käyttäneet Akatemian teettämää ulkoista arviointia jollain tavalla päätöksentekonsa pohjana. Tutkimussuunnitelman ja tutkimuksen laadun arvioinnin osalta sitä ovat käyttäneet lähes kaikki, sillä korkeatasoista tutkimusta pidetään usein hankevalinnan tärkeänä lähtökohdana. Tieteellisen tason rinnalle monet rahoittajat lisäävät kuitenkin muita arviointikriteerejä, joita ei Akatemian teettämässä ulkopuolisessa tieteellisessä arvioinnissa tarkastella. Tutkimuksen hyödynnettävyyden ja yhteiskunnallisen merkittävyyden arvioimiseksi, mikä

myös kuuluu ohjelmaryhmän tehtäviin, rahoittajat arvioivat hankkeet itse tai käyttävät muita arviointisijoita, ja tuovat näin tuotetut näkökulmat mukaan päätöksentekoon. Vain pari haastateltua rahoittajaa kieltää käyttäneensä Akatemian ulkopuolista arviointia päätöksenteon pohjana. Syitä he eivät erittele sen tarkemmin, mutta toinen heistä korostaa edustamansa organisaation omia kriteereitä, ja toinen kertoo arvioineensa hakemukset itse.

Monet rahoittajat mainitsevat, että heillä on Akatemian arviointiprosessin lisäksi omia hankehakemusten arviointikäytäntöjä organisaatioissaan. Omissa arvioinneissaan he voivat vapaammin painottaa omia intressejään, ja voivat myöhemmin verrata omia arviointejaan ulkopuoliseen arviointiin ja luoda niistä yhteisnäkemyksen. Ulkoisen arvioinnin ja muiden arviointien painotuksissa esiintyy eroja. Joillekin rahoittajille Akatemian teettämä arviointi on ollut aivan keskeinen päätöksenteon kriteeri, ja esimerkiksi argumentointi pisteytyksiä vastaan koetaan mahdottomaksi ja sopimattomaksi. Toiset rahoittajat katsovat, että Akatemian painottaessa tieteellistä laatua ja tieteellistä arviointia, heidän tehtävänsä on katsoa asiaa omasta näkökulmastaan.

Valintamenetelyssä korostuvat arvot

Selvästi suurin osa rahoittajista on sitä mieltä, että hankkeiden valintamenetelyssä korostuvat tieteellisen relevanssin, tason ja ansioitumisen arvot (meriitit). Muutama rahoittaja mainitsee, että nämä arvot ovat yhteneväisiä heidän organisaationsa arvojen ja tavoitteiden kanssa. Suurin osa rahoittajista kuitenkin kokee, että tieteellisten arvojen suhteellinen painoarvo verrattuna muihin arvoihin ja tavoitteisiin on hankevalintamenetelyssä liian suuri, eivätkä he jaa tieteellisen ansioitumisen arvostusta. Muutaman rahoittajan mielestä kyse ei kuitenkaan ole

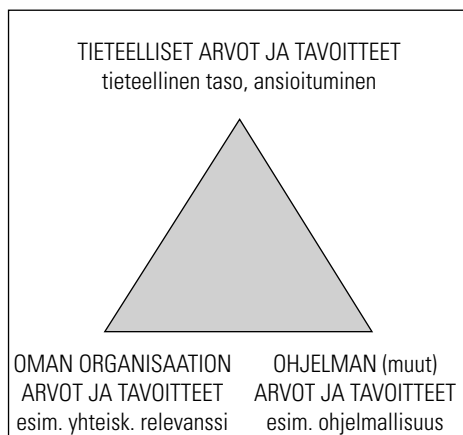
ristiriidasta vaan näkökulmaerosta, mutta pari rahoittaja pitää painotuseroa häiritsevänä.

”Huippututkimus on minusta tieteellisesti korkeatasoista, se on ajankohtanen johonkin kysymykseen liittyen ja se palvelee käytäntöä ja siitä syntyy jotain jatkossakin. (...) Näitä kriteereiden painotuksia pitäisi minusta miettiä. Mä veikkaan, että se asetetaan niin korkealle se tutkimuksen, hakemuksen tekninen tai tieteellinen taso, ja silloin nämä muut kriteerit eivät pääse paljon siihen hankevalintaan vaikuttamaan.”

Ohjelman hankevalinnan arvot ja tavoitteet, joita rahoittajat eivät erottele toisistaan, voidaan haastattelujen perusteella jaotella kolmeen ryhmään kuvion 1 mukaisesti. Kuvion kolme kulmaa eivät täysin sulje toisiaan pois, mutta vastauksissa ryhmistä puhutaan usein erillisinä.

Pari rahoittajaa näkee ristiriidan meriittien korostamisen ja uusien alojen tai nuorten tutkijoiden tukemisen välillä. Vaikka nousevien kykyjen ja kehittyvien alojen tukeminen saattaa näkyä ohjelman tai Akatemian tavoitteissa, meriittien vaatiminen tekee heidän mielestään tavoitteiden saavuttamisesta käytännössä mahdotonta. Yksi rahoittaja on lisäksi sitä mieltä, että ansioitumisen suhteettoman suuri painottaminen saattaa olla itseään ohjaava menetelmä, kun ansioituminen helpottaa rahoituksen saamista, mikä lisää ansioitumista ja niin edelleen. Eräs rahoittaja mainitsee puolestaan, että tieteellisen tason ja ansioitumisen liian suuri korostaminen tekee mahdolliseksi *”huippututkijakikkien”* suosimisen, mikä ei ole hänen organisaationsa arvojen ja omien tavoitteiden kannalta parhaan toimijan valitsemisen mukaista.

Tieteellisten arvojen korostuminen vaikuttaa parin rahoittajan mukaan saapuvien hakemusten määrään jo etukäteen, sillä tutkijat tietävät, että vain tie-

Kuvio 1: Hankkeiden valintamenettelyn arvot ja tavoitteet

teellisesti korkeatasoiseen tutkimukseen voi saada rahoitusta. Tämän vuoksi ohjelmaan ei välttämättä tule itselle tärkeitä hakemuksia. Yhden rahoittajan mielestä myös muiden rahoittajien omien tavoitteiden liian voimakas esiintuominen voi olla hankevalinnassa häiritsevää. Eräs rahoittaja miettii Akatemian omien linjausten ja arvojen suhdetta tutkimusohjelmiin ja näkee niiden välillä ristiriidan:

”Voi olla pitkällä aikavälillä mielekästä pohtia, voisiko Akatemian jotkut linjaukset tutkimuksen hyödynnettävyydestä, kansainvälistymisestä ja niin edelleen muuttua enemmän lihaksi myös siten Akatemian tutkimusohjelmissa, yksittäisten projektien rahoittamisessa ja ehkä jopa huippuyksiköiden nimeämisessä. Nehän määrittyvät tänä päivänä ennen kaikkea akateemisten kriteereiden perusteella ja siellä voisi olla tosiasiallisesti selkeämpi painoarvo myös tutkimuksen hyödynnettävyydellä.”

Kaikkien rahoittajien mielestä ohjelmaan on valittu ainakin joitain heidän tavoitteittensa mukaisia hankkeita. Tämä on luonnollista, koska haastatteluun valikoituneet organisaatiot ovat nimenomaan ohjelmayhteistyössä mukana olevia rahoittajia. Muutamat rahoittajat kui-

tenkin erikseen mainitsevat, että heidän kriteereittensä mukaisia hankkeita ei ole mukana niin paljon kuin olisi toivottavaa, tai että joitain erityisesti heille mieluisia hankkeita on pudonnut tieteellistä laatua korostavan menettelytavan vuoksi pois. Ohjelmiin valikoituu rahoittajien mielestä paljon sellaisia hankkeita, jotka eivät vastaa heidän organisaationsa tavoitteita vaan ovat puhtaasti Akatemian hankkeita. Pääosin tilannetta pidetään kuitenkin hyvin ymmärrettävänä, koska kyseessä on Akatemian koordinoima ja pääosin rahoittama tutkimusohjelma.

3.2.3. Prosessin selkeys ja osallistumisen helpous

Suurin osa rahoittajista pitää ohjelmien valmisteluprosessia selkeänä. Selkeyttä työhön tuo aiempi kokemus ja prosessin rutiinit. Rahoittajien kokemus epäselvyys liittyy ohjelman epämääräiseen syn-typrosessiin (ks. luku 3.1.). Epäselväksi koetaan myös esimerkiksi se, miten ohjelman perustelut ja tavoitteet lopulta ohjelmaan kirjataan, ja miten ohjelma-ryhmän jäsenet valitaan¹. Osa rahoittajista kokee osallistumisen helpoksi, mutta lähes yhtä moni kokee toisin. Osallistuminen on helppoa, jos aihepiiri on tuttu, aikaa työskentelyyn löytyy tai ohjelma-työstä on kokemusta. Haasteellisuutta lisää myös esimerkiksi se, että käsiteltävät asiat ovat ”*moniammatillisia*”, ja työskentelyssä on pystyttävä luottamaan muiden ammattitaitoon. Akatemian tieteellisten toimikuntien jäsenten puhetapa vaikuttaa yhden rahoittajan mielestä työskentelyyn:

”Akatemian toimikuntien jäsenten kanssa on hiukan vaikea keskustella, koska he liikkuvat niin sellaisella metatasona näissä omissa argumentoinneis-

¹ Ohjelmaryhmän jäseniksi valitaan kaikkien tutkimusohjelmaa rahoittavien organisaatioiden edustajat.

saan, että on vaikea välillä seurata ja ymmärtää, että mitä he ajaa takaa. Siinä on ehkä tällainen niin sanottu kielipeli tai tällainen menossa.”

Erään rahoittajan mukaan ohjelma-yhteistyöhön osallistumisen ei pidäkään olla helppoa vaan haasteellista. Työssä auttavat hyvä idea ja valmistautuminen. Prosessiin osallistuminen koetaan myös mielenkiintoiseksi, vaativaksi ja hauskaksi.

3.2.4. Hankevalinnan kehittäminen

Suuri osa rahoittajista haluaisi muuttaa ohjelman hankevalintaa, jotta se vastaisi paremmin heidän tavoitteitaan. Osa rahoittajista on hankevalintaan ja valmisteluprosessiin nykyisellään tyytyväinen tai on mukana ensimmäistä kertaa, eikä lähtisi tekemään muutoksia. Muutosehdotukset jakautuvat teemoittain ja teemat organisaatioittain (*Tekes/ ministeriöt/ muut rahoittajat*), mikä saattaa kertoa eri organisaatioiden erilaisista intresseistä ja siitä, miten niiden nähdään toteutuvan ohjelmissa nykyään.

Tekesin edustajat näkevät Akatemialla ja Tekesillä osittain erilaiset roolit, tehtävät ja tavoitteet, vaikka yhtäläisyyksiäkin löydetään. Erilaisista lähtökohdista käsin yhteisrahoitteisiin ohjelmiin valikoituu omanlaisia hankkeita, ja etenkin jos mukaan voidaan joustavasti ottaa eri organisaatioiden kriteereistä käsin hyviä hankkeita, järjestelmä on toimiva. Suuri osa ministeriöiden edustajista toivoo hankevalintaan joustavuutta. He toivovat, että Akatemia voisi rahoittaa myös yhteiskuntanäkökulmien kannalta relevantteja hankkeita, joissa tieteellinen taso on hyvä, mutta ei yllä huipulle tai että tällaisia hankkeita voitaisiin ottaa ohjelmaan mukaan vain ministeriöiden rahoittamina. Akatemian rahoitusta näille hankkeille toivotaan etenkin silloin, kun ministeriön kannalta erittäin hyvä hanke uhkaa jäädä rahoittamatta, koska resurs-

seja ei ole riittävästi. Arviointipaneeliin halutaan nykyistä enemmän hankkeita yhteiskunnallisen merkittävyyden näkökulmasta tarkastelevia arvioitsijoita². Eräs ministeriön edustaja pitää rahoitusbyrokratiaa hankalana, minkä vuoksi useasta hyvästä hankkeesta lähdetään usein rahoittamaan vain yhtä. Muutama muiden rahoittajien edustaja mainitsee, että nykyisillä resursseillaan he saavat prosessissa valittua rahoitettavat hankkeensa ja hyötyvät Akatemian järjestelystä. Suurin osa heistä ei lähtisi muuttamaan nykyistä toimintatapaa.

Kaikista haastatelluista rahoittajista yksi lähtisi kehittämään hankevalintaprosessia hakijoiden ja hakemusten näkökulmasta. Hänen mielestään tulisi ensinnä valita rohkeammin ne hankkeet, joita lähdetään rahoittamaan ja varata niille tarpeeksi suuri rahoitusmäärä. Tällä hetkellä valitaan mieluummin useampia hankkeita, ja tasataan summa niiden kesken. Hakijoiden asemaa rahoittaja parantaisi sillä, että eri rahoittajien hakuprosessit virtaviivaistettaisiin, jolloin hakijaa ei siirreltäisi turhaan organisaatioita toiseen, eikä hänen tarvitsisi hakea rahoitusta samalle työlle monesta eri lähteestä.

Rahoittajat toivovat muutoksia ohjelmayhteistyön aikatauluun, työmäärään ja työn tarkkuuteen. Monet ovat sitä mieltä, että suuri aihakemusten määrä tekee työskentelystä raskasta, eikä niiden käsittelyyn ole varattu riittävästi aikaa. Aihakemuksiin ja hakemuksiin pitäisi voida perehtyä kauemmin, jotta niiden käsittely olisi huolellisempaa ja riskit vähenisivät. Jos aikaa ei voida lisätä, tulisi selkeämmin määrittellä, kuinka pitkiä hakemukset voivat olla tai lisätä lukijoiden määrää. Yksi rahoittaja toivoo ohjelma-

ryhmälle mahdollisuutta haastatella hankkeiden vetäjiä. Kysymysten esittäminen ja suullisten kommenttien saaminen auttaisi perehtymään hankkeeseen paremmin ja saavuttamaan näin ollen entistä parempia ja perehtyneempiä päätöksiä. Hän kuitenkin myöntää, että haastattelujen järjestäminen voi olla mahdotonta, kun hakemuksia tulee paljon.

Hankevalintaan toivotaan laajempaa näkökulmaa. Strategisten painopisteiden selkeämpi asettaminen heti ohjelmaryhmätyön alussa mahdollistaisi prosessin ohjaamisen suuntaan, joka tuottaa ohjelmaan enemmän tieteenalat ylittäviä hankkeita. Pelkkä teemojen asettaminen ei johda välttämättä riittävän laaja-alaiseen hankekokonaisuuteen ja ohjelmaan. Ohjelmallisuutta tulisi painottaa hankevalinnassa entistä enemmän. Ohjelmalle asetetut tavoitteet ovat usein laajat, ja hakemuksia saapuu hyvin kirjava joukko. Ohjelman lisäarvoa voitaisiin lisätä valitsemalla aihakemuksista jatkoon hankkeita siten, että ne täydentävät toisiaan ja luovat yhdessä ohjelmallisuutta.

3.3. Ohjelman toteutusvaihe

3.3.1. Koordinaatio sekä ohjelman ja rahoittajien välinen tiedonkulku

Kaikkien koordinaatiosta kokemusta omaavien rahoittajien mielestä koordinaatio on tärkeä, oleellinen ja välttämätön osa tutkimusohjelmaa ja sen onnistumista. Koordinaattorit ovat erilaisia persoonia, jotka hoitavat tehtävänsä omalla tyylillään, mutta kaikilla rahoittajilla on myönteisiä kokemuksia koordinaation onnistumisesta. Hyvä koordinaattori onnistuu esimerkiksi luomaan kuvan siitä, mihin suuntaan suomalaista tutkimusta halutaan ohjata. Koordinaattorin tehtäväkuva on rahoittajien mielestä monipuolinen:

”Kyllä koordinaatio tämmöisessä isossa ohjelmassa on ihan ehdottoman

² Arviointipaneelia pyydetään arvioimaan hakemusten tieteellinen laatu (rating). Ohjelmaryhmän tehtävänä on hankkeiden muiden arviointikriteereiden huomioonottaminen (ranking).

tärkeä. Siinä on oltava henkilö, joka käyttää ihan oikeasti aikaansa sen ohjelman kokonaisuuden vahtimiseen ja valvomiseen. Paitsi ihan sen käytännön toimintaan, että miten raportoidaan ja tämä tämmöinen byrokratia, miten ohjelmaa pyöritetään, niin myös siinä, että miten tutkijat on yhteydessä toisiinsa ja onko ohjelmasta olemassa verkkosivuja ja miten niitä ylläpidetään ja miten pidetään yhteyttä ohjelmaryhmän jäsenten kesken. Ja toisaalta sitten se, että hyvin varhaisessa vaiheessa ruvetaan miettimään sitä, miten ohjelmaa arvioidaan ja valmistelemaan sitä arviointiprosessia, jotta sitten siinä vaiheessa kun arviointi tulee, niin ei sitten todeta, mutta eihän ohjelma ollenkaan toiminut sillä tavalla, että siinä olis mitään arviointavaa.”

Pari rahoittajaa toivoo, että koordinaattori valittaisiin ohjelmatyöhön nykyistä aikaisemmassa vaiheessa. Koordinaattorin mukaantulo jo ennen ohjelmauistion kirjoittamista auttaisi ohjelma-yhteistyötahojen ajatusten ja toiveiden välittymistä paremmin koordinaattorille. Kokoaikaisen, valmisteluvaiheesta asti työhön osallistuneen koordinaattorin avulla ohjelmasta voitaisiin luoda entistä johdonmukaisempi ja yhtenäisempi kokonaisuus. Eräs rahoittaja kehittäisi koordinoitua liittämällä siihen voimakkaamman johtamistehtävän. Tällä hetkellä johtovastuussa on ohjelmaryhmän puheenjohtaja, mutta johtamisen määrääminen työtä päätoimisesti tekeville koordinaattorille selkeyttäisi johtovastuuta. Esimerkiksi jos tutkimushanke ei etene odotusten mukaisesti, koordinaattorilla tulisi olla mahdollisuus puuttua hankkeen rahoitukseen. Eräs rahoittaja painottaa, että Akatemian pitäisi tarjota enemmän tukea ja koulutusta valituille koordinaattoreille. Koordinaattorin tuoksi tulisi nimetä henkilö, jolla on ohjel-

masta kokemusta alusta loppuun, ja jolta hän saisi tarvitsemansa tuen ja tutkimusohjelman perustiedot. Samalla Akademia tarjoaisi tärkeää esimiestukea. Rahoittajan mielestä koordinaation tulisi sijaita Akatemiassa, koska oman koordinaattorin välityksellä organisaatio saa tutkimusohjelmista runsaasti uutta tietoa ja oppia, jota se voi hyödyntää omien strategia-alueidensa kehittämisessä.

Suuri osa rahoittajista on sitä mieltä, että he ovat saaneet tarpeeksi tietoa hankkeiden etenemisestä. Aktiivinen koordinaatio tai rahoittajan oma aktiivisuus on edesauttanut tiedonkulkua. Tiedon määrän tarve on yhteydessä rahoittajien aikaresursseihin:

”Jos minä saisin enemmän tietoa tutkimushankkeiden etenemisestä, niin minä en pystyisi sitä tietoa käsittelemään.”

Muutama rahoittaja kuitenkin parantaisi tiedonkulkua. Rahoittajat haluaivat, että nopeaa tiedottamista parannetaan esimerkiksi raportoimalla säännöllisesti sähköisillä uutiskirjeillä. Erityinen tiedotukseen ja koordinaatioon liittyvä ongelma on ohjelman tuottamien materiaalien, kuten lehtien tai esitteiden jakelu. Rahoittajien mielestä jakelun tulisi olla hyvin suunniteltua ja sujuvaa, sillä tuotetun materiaalin tulee tavoittaa kohderyhmänsä. Ohjelman onnistumisen ja rahoittajien tavoitteiden toteutumisen kannalta olennaista on myös se, miten ohjelmamuistiot ja hakujulisteet löytävät kohderyhmänsä. Yhden rahoittajan mukaan ei ole lainkaan samantekevää kuka ohjelmamuistion saa, kuka sen lukee ja kenelle hakija ajattelee tekevänsä hakemuksen. Hänelle onkin epäselvää, mihin Akademia lähettää ohjelmamuistioita niiden valmistumisen jälkeen. Jotkut rahoittajat lähettävät itse tietoa ohjelmasta tuntemilleen tutkijoille, tutkimuslaitoksille ja tutkijaryhmille.

3.3.2. Tutkijoiden, rahoittajien ja tutkimustulosten hyödyntäjien välinen yhteistyö

Useiden rahoittajien mielestä tutkimusohjelmissa vuoropuhelua tutkijoiden, rahoittajien ja tutkimustulosten hyödyntäjien välillä on pyritty lisäämään. Muutamien mielestä tässä on myös onnistuttu, mutta jotkut ovat sitä mieltä, että vuoropuhelua ei ole ainakaan vielä tai se on hyvin vähäistä. Muutamat rahoittajat mainitsevat, että heidän omat resurssinsa riittävät aktiiviseen seurantaan ja yhteistyöhön vain niissä hankkeissa, joita he rahoittavat. Hanke- tasoinen yhteistyö onkin huomattavasti ohjelmatasoista yhteistyötä yleisempää. Suoraviivaisinta rahoittajien, tutkijoiden ja hyödyntäjien välinen yhteistyö on silloin, kun ne kaikki ovat edustettuina ohjelmaryhmässä.

Rahoittajien mielestä koko ohjelman tasolla yhteistyötä rahoittajien, tutkijoiden ja hyödyntäjien kesken voidaan pitää yllä seminaareilla tai vastaavilla tilaisuuksilla. Kiireisiä ihmisiä on kuitenkin vaikeaa saada yhtä aikaa koolle. Akatemian tilaisuuksien lisäksi rahoittajat ovat järjestäneet omia tilaisuuksiaan, joilla pyritään paikkaamaan vähäiseksi jäänyttä vuoropuhelua. Tilaisuuksiin kutsutaan esimerkiksi tulosten hyödyntäjiä, sidosryhmiä sekä teollisuuden ja ohjelman ulkopuolisten tutkimusorganisaatioiden edustajia. Muutaman rahoittajan mielestä ohjelmatasoista rahoittajien, tutkijoiden ja hyödyntäjien välistä yhteistyötä ei ole. Tällöin yhteistyö on voinut jäädä vain koordinaattorin ja tutkijoiden tai rahoittajien väliseksi vuoropuheluksi. Vuorovaikutusta arvostetaan ja toivotaan, mutta kaikki eivät halua siitä pakollista. Vuorovaikutuksen nähdään syntyvän silloin kun sillä on merkitystä tai kun tutkimus on rahoittajan omista lähtökohdista käsin relevanttia tai käyttäjäl-

le hyödyllistä. Vuorovaikutuksen mahdollistaminen on tärkeintä:

”Se konkretisoituu tietysti niin, että tullaan tietoiseksi asioista. Se ei välttämättä synny spontaanisti, kun ne menevät istumaan näin vastakkain, niin ei se synny ihan heti. Mutta siellä tullaan tietoiseksi siitä ja aletaan ymmärtää toisten asioita.”

Useilla rahoittajilla on hanketasoista yhteistyötä tutkijoiden ja hyödyntäjien kanssa. Tutkijoiden, rahoittajien ja hyödyntäjien välinen vuoropuhelu on olennaista jo ennen tutkimuksen käynnistämistä, ja tiivis yhteistyö saattaa auttaa perustelemaan tutkimuksen rahoittamista päätöksentekijöille. Rahoittajat kuitenkin toivovat vilkkaampaa, myös ohjelmatasoista, keskusteluyhteyttä tutkijoiden kanssa, jotta he kuulisivat hankkeiden etenemisestä, ja toisaalta voisivat osoittaa kiinnostuksensa tutkimusta ja hankkeita kohtaan, tarjota omaa asiantuntemustaan ja vaikuttaa tutkimuksen relevanssiin. Jokainen hanke ei kuitenkaan vaadi yhtä tiivistä yhteistyötä. Tutkijoiden ja rahoittajien välisen vuoropuhelun nähdään lisääntyneen, mutta edelleen erään rahoittajan mielestä tutkimusmaailman ja yhteiskunnallisen kysymyksenasettelun välillä on kuilu ja ongelmat ovat eri tavalla painottuneet, mikä vaikuttaa vuoropuhelun ja yhteistyön laatuun ja laajuuteen. Myös tutkimustulosten käyttäjiä varten toivotaan lisää yhteistyömahdollisuuksia. Tutkijoiden ja rahoittajien yhteistyö hyödyntäjien kanssa on usein hankekohtaista ja riippuvaista siitä, miten hanke on verkottunut tulosten hyödyntäjien kanssa. Pari rahoittajaa kokee, että *”puhtaana tieteellisissä”* hankkeissa tiedon välitöntä hyödyntäjää ei välttämättä ole, jolloin vuoropuheluakaan ei voi olla.

Rahoittajan rooli tutkijoihin nähden voi olla esimerkiksi tutkimuksen ohjaaja, seuraaja, suuntaaja ja luonnollisesti ra-

hoittaja. Se voi antaa myös yhteistyöverkostonsa tutkijaryhmän käyttöön ja toimia näin tiedon ja materiaalin välittäjänä. Kun hyödyntäjät otetaan tarkasteluun mukaan, rahoittaja on lisäksi pohdinnan stimuloija, tutkijoiden ja päätöksentekijöiden yhdistäjä tai keskusteluympäristöjen luoja. Verkostoja ja yhteistyötä on rahoittajien mielestä runsaasti sekä ohjelmissa että niiden ulkopuolella, ja ne ovat sekä virallisia että epävirallisia. Ohjelman aikana syntyy rahoittajien ja tutkijoiden välisiä kontakteja, joista rahoittajat voivat hyötyä myös jatkossa. Vuorovaikutus voi olla myös vapaampaa. Eräs rahoittaja kokoontuu ajoittain eri tieteenalojen edustajien kanssa ”*aivoriiheen*” keskustelemaan ajankohtaisista kysymyksistä. Vain pari rahoittajien edustajaa näkee, että heillä ei ole minäkäänlaista yhteistyötä tutkijoiden ja hyödyntäjien kanssa tai se on heikkoa. Rahoittajien rooli suhteessa hyödyntäjiin voi olla hyvinkin välitön:

”Mehän olemme itse hyödyntäjiä.”

3.3.3. Ohjelmassa syntynyt toiminta

Ohjelmissa syntynyt toiminta on rahoittajille hyvin merkityksellistä. Erilaiset yhteistoiminnan muodot, tutkimustuloksista tuotetut materiaalit ja tutkijoiden väliset kommunikaatiomahdollisuudet lisäävät rahoittajien mielestä olennaisesti tutkimustulosten hyödynnettävyyttä, tieteellisen ja yhteiskunnallisen lisäarvon syntymistä sekä ohjelman vaikuttavuutta. Nykyisissä ja jo päättyneissä tutkimusohjelmissa on rahoittajien mukaan järjestetty seminaareja, sidosryhmätapaamisia, tutkijoiden välisiä tapaamisia, yleisökeskustelutilaisuuksia, medialle suunnattuja tiedeamaiaisia, metodologisia koulutuksia, teemapäiviä, poster-näyttelyitä ja niin edelleen. Hankkeet ja ohjelmat ovat tuotaneet myös artikkeleita, kirjoja ja internet-sivustoja. Useat rahoittajat korostavat ohjelman koordinaattorin roolia toi-

minnan ideoinnissa ja toteutuksessa. Tällä saralla aktiivinen koordinaattori saakin rahoittajilta usein kiitosta.

Eräs rahoittaja mainitsee, että ohjelmissa on aiemmin ollut nähtävissä *fund and forget*-mentaliteettia, jolloin ohjelman aikaiseen toimintaan ei ole kiinnitetty huomiota. Nykyisessä ohjelmassa tätä ongelmaa ei enää ole, ja koordinaatio on järjestänyt toimintaa aktiivisesti. Rahoittajien mielestä on tärkeää heti ohjelman alkuvaiheessa miettiä, mitä konkreettista toimintaa ohjelma tulee synnyttämään, millaisia lopputuotoksia (esim. kirjoja) halutaan julkaista ja miten turvataan näille riittävät resurssit.

3.3.4. Tutkimuksen hyödynnettävyys ja ohjelmien vaikuttavuus

Tutkimuksen hyödynnettävyys

Hyödynnettävyys lisää rahoittajien kiinnostusta tutkimusohjelmia kohtaan. Tutkimustulosten ja -tuotosten hyödynnettävyys on rahoittajien mielestä ohjelman vaikuttavuuden kannalta merkittävä asia, vaikka kaiken tutkimuksen ei tarvitse olla välittömästi hyödynnettävissä. Eräs rahoittaja jakaa tutkimuksen hyödyntämisen kolmeen erilaiseen tapaan: instrumentaaliseen, konseptuaaliseen ja osallistuvaan hyödyntämiseen. Hän kokee, että jo hankkeita valittaessa ratkaistaan iso osa ohjelman vaikuttavuudesta, koska hankkeet sisällöltään ja tavoitteiltaan sijoittuvat joillekin näistä osa-alueista:

”Me puhutaan kolmesta eri lähestymistavasta, joilla tutkimusosaamista voidaan hyödyntää. Instrumentaalinen, jossa tuotetaan vain näitä pipanoita, puhutaan helmiä sioille, tämmöisiin referoituhiin sarjoihin julkaisuja parhaimmillaan. Ja sitten toinen on tämmöinen konseptuaalinen ulottuvuus eli kehitetään semmoisia toimintamalleja ja tapoja, millä tavoin tutkimuksen näkökulmasta asioita voitaisiin edistää. (...) ne eivät

välttämättä ole ollenkaan niin kuin tutkimustuloksia, julkaisuja vaan ihan mennään prosessien lähelle ja osallistutaan niihin ja todetaan, että olis huomattavan tärkeää, että tässä näin olisi vuorovaikutusprosessi (...). Ja sitten kolmas tapa on, että asiantuntijana tutkija osallistuu näihin erilaisiin prosesseihin. Asiantuntijana tuo sen oman osaamisensa niin kuin persoonana mukaan.”

Hankkeiden valinnan jälkeen hyödynnettävyyttä voidaan lisätä tiedotuksen avulla. Useat rahoittajat pitävät tulosten hyödynnettävyyden ja ohjelman vaikutusten kannalta merkityksellisenä sitä, että projekteissa tuotettua tietoa pystytään välittämään eteenpäin hyödyntäjille sellaisessa muodossa, että käyttäjät ymmärtävät ja pystyvät hyödyntämään sitä omassa toiminnassaan. Tutkimuksella tuotetun tiedon tulisi saavuttaa sen tarvitsijat ja potentiaaliset käyttäjät, mitä varten tulee selvittää mahdolliset käyttäjätahot. Toisaalta toivotaan myös hankkeiden välistä vuorovaikutusta, joka voi synnyttää uusia käyttökelpoisia tuotteita, kuten kirjoja ja seminaareja. Tutkijoilla on tiedon ja tutkimustulosten käyttökelpoiseksi muokkaamisessa erittäin tärkeä rooli:

”Se tulos yleensä on väitöskirja tai tieteellisiä julkaisuja tai jotain tämän tyyppistä ja nämä jää helposti pölyttymään hyllyyn, että ne eivät rupea elämään käytännössä eikä ne saavuta sitten ehkä niin suurta lukijakuntaa kuin pitäisi ja konkreettista vaikuttavuutta. (...) Näistä väitöskirjoistakin voisi tehdä tällaisen yksinkertaisemman jonkun artikkelin tai raportin tai jonkun tällomaisen, jossa olis nämä perusteet ja tuotais esille perusproblematikka. (...) Tämä ei tarkoita, että tiedon tason pitäisi laskea ollenkaan.”

Muutaman rahoittajan mielestä tutkimuksen hyödynnettävyyden lisäämiseksi Akatemian ohjelmiin tarvitaan

hankkeiden seurantaan ja ohjaukseen tarkoitettuja konkreettisia työkaluja, kuten hankkeiden väliarviointi, ohjausryhmä tai täydennysrahoitusta. Ohjaus- tai johtoryhmän kautta välittyy nopeammin ja säännöllisemmin tietoa hankkeen etenemisestä ja tutkimuksen tuloksista, ja samalla se antaa välineitä ohjata etenemistä. Tutkimuksen hyödyntäjien osallistuminen ohjausryhmiin lisäisi samalla tutkijoiden, hyödyntäjien ja rahoittajien välistä yhteistyötä.

”Mua on hämmästyttänyt se, että näissä Suomen Akatemian sataprosenttisesti rahottamissa hankkeissa ei ole tällomaisia seurantaryhmiä tai muita eli ne tekee työtä aika itsenäisesti. Me ollaan aina totuttu seuraamaan ja sitä kautta hyödyntämään tätä tietoa jo matkan varrella, ja se ero on tietysti ihan huomattava.”

Hyödynnettävyyttä lisäisi loppukäyttäjän kuuleminen ohjelmaa valmisteltaessa. Parissa käynnissä olevassa ohjelmassa rahoittajat ovat itse lähteneet aktiivisiksi tiedonvälittäjiksi tutkimuksen ja käytännön välille tai myöntäneet omaa tiedotusmäärärahaa koordinaatioon, jotta tiedotus vastaisi heidän tarpeitaan.

Tutkimusohjelman vaikuttavuus

Rahoittajat ovat vielä ohjelmien alkuvaiheessa haluttomia arvioimaan tutkimusohjelmien vaikutuksia, koska ne tulevat näkyviksi vasta vuosien kuluttua. Muutenkin vaikutusten arviointia pidetään vaikeana. Rahoittajien edustajilla on kuitenkin mielipiteitä ohjelmien vaikuttavuudesta yleisesti ja toiveita siitä, mitä ohjelman vaikuttavuus voisi olla. Usea rahoittaja puhuu myös jo päättäneiden tutkimusohjelmien vaikutuksista. Yksi rahoittaja esittää, että vaikuttavuusarviointia voitaisiin kehittää teemalliseksi:

”Meidän ongelma tämän vaikuttavuuden mittaamisen kanssa on nyt se,

että ne hajaantuvat nämä tiedot niin monelle taholle, että tätä kokonaisuutta ei hallitse kukaan. (...) otettais joku aihe ja katsottais mitä me ollaan tehty. Oetaan nyt vaikka [kone]tärinä. Mitä me ollaan Suomessa eri rahoittajina tärinän ympärillä saatu aikaan viimeisen kymmenen vuoden, mitä me tiedettiin kymmenen vuotta sitten, mitä me tiedetään nyt. Mikä se kaari on ollut.”

Usean rahoittajan mielestä tutkimusohjelma vaikuttaa tutkittavaan alaan. Tutkimusohjelman vaikutuksena saadaan koherentti tai moniääninen näkemys tietyn alan tilasta Suomessa. Lisäksi tutkimus edistää tutkimusalan perusosaamista ja synnyttää uudenlaista ja aintulaatuista kansainvälistä yhteistyötä. Ohjelman avulla voidaan löytää uusia tärkeitä tutkimuskohteita eri tieteenaloilla. Tutkimusohjelma auttaa soveltamaan havaintoja käytännössä, ja ohjelmat synnyttävät ideoita uusista ohjelmista. Rahoittajien mielestä ohjelmien avulla on mahdollista saavuttaa myös kansainvälistä kilpailuetua ja huippuosaamista, ja uuden tiedon löytyminen voi synnyttää uusia julkaisutyyppisiä. Pari rahoittajaa näkee, että ohjelmalla voi olla vaikutuksia tavallisten ihmisten elämään. Lisääntyneen tiedon avulla voidaan kehittää palveluita, niiden tehokkutta ja neuvontaa, saada aikaan elämänmuutoksia ja parantaa ihmisten elämänlaatua. Toisaalta tutkimustulokset voivat vaikuttaa ihmisten ajatteluun ja auttaa heitä pääsemään eroon ennakkoluuloistaan tai peloistaan.

Rahoittajien mielestä on erittäin tärkeää edistää ohjelman sisällä ja niiden välillä tutkijoiden välistä yhteistyötä. Moni rahoittaja näkee, että ohjelman vaikuttavuus liittyy tutkijoiden ja tutkimusryhmien verkottumiseen. Tieteenalat ylittävän, myös kansainvälisen, tutkijaverkoston syntyminen mahdollistaa useita osaamisalueita hallitsevan kriittisen tutkijamassan, jolla on yhteinen tavoite, ja

joka voi ratkoa tehokkaasti yhdessä ongelmia, löytää uusia ajattelutapoja, saada laajemman käsityksen tutkittavasta asiasta ja luoda tutkimuksellista lisäarvoa. Verkottumisen avulla voidaan mahdollisesti koordinoida paremmin tutkimukseen tarvittavaa infrastruktuuria. Ohjelman aikana myös tutkijat ja yritykset verkottuvat keskenään, jolloin samojen asioiden parissa kamppailevat toimijat hyötyvät toisistaan.

Tärkeäksi koetaan ohjelman sisällä syntyneen tiedon tuominen yhteiskunnalliseen keskusteluun. Näin ollen tiedon hyödynnettävyys lisää myös ohjelman vaikuttavuutta. Muutama rahoittaja kokee, että tutkijoiden tulisi aktiivisemmin tiedottaa tutkimuksensa tuloksista ja osallistua julkiseen keskusteluun:

”Yhteiskunnallinen vaikuttavuus tulee siitä, että tutkimuksia, tutkimustuloksia, tutkimusosaamista käytetään erilaisissa prosesseissa päätöksenteossa ja valmistelussa. Että käytetäänkö niitä tuloksia. Ja nyt sitten tämä kuinka paljon niitä käytetään, niin se aika paljon riippuu tutkijayhteisön toimintamallista sinällänsä. Eli sama työ, mutta jos tutkijat tyytyvät siihen rooliinsa vain tutkimuksen tekijänä, tutkimusjulkaisujen tuottajana, niin silloin tämä käyttökelpoisuus on pienempää kuin jos hän olisi myös alan toimija, osallistuisi myös julkiseen keskusteluun.”

”Se on tämä tehokas tulosten esiinnotto ja markkinointi. Se on se, mihin tutkijayhteisö ei ole oikein vielä oppinut. Ajatellaan, että kun on raportti saatu valmiiksi, niin homma päättyy siihen ja silloin ollaan oikeastaan vasta puolivälissä. Sitten pitäisi tehdä niiden markkinointisuunnitelma ja viestintäsuunnitelma ja lähteä toteuttamaan sitä.”

Tulosten hyödynnettävyyttä ja ohjelmien vaikuttavuutta rahoittajat kehittäisivät myös ottamalla hyödyntäjät ja yritykset mukaan valmistelutyöhön ja

kannustamalla yliopistoja kertomaan yksityiselle sektorille omia toiveitaan, kokoamalla ohjelmasta koherentin hankkokonaisuuden ja lisäämällä ohjelmallisuutta, selvittämällä tutkijoiden yritys-yhteyksiä, järjestämällä hankkeiden ja yritysten tai päättäjien yhteisiä kutsuseminaareja sekä tutkijoiden, rahoittajien ja hyödyntäjien välisiä loppukeskusteluja. Myös tutkimustuloksia pitäisi tarkastella aikaisempaa laajemmin tutkimustiedon käyttäjän ja hyötyjän näkökulmista, ja pohtia uudenlaisia yhteistyömuotoja. Lisäksi Akatemia voisi yhden rahoittajan mielestä ajoittain informoida esimerkiksi päättäjiä kuten eduskuntaa ja eduskunnan tulevaisuusvaliokuntaa merkittävimmistä tutkimusohjelmistaan. Tulosten käytettävyyttä ja implementaation tehostamista tulisi pohtia yhdessä, kun niitä näyttää miettivän useampi toimija erillään, ja ajoittain tulisi tarkastella rauhassa mitä on tehty ja mitä siitä voidaan oppia. Monien rahoittajien mielestä ohjelmissa tulisi nykyistä varhaisemmassa vaiheessa huomioida tutkimuksen hyödynnettävyys ja ohjelman vaikuttavuus. Pari rahoittajaa toivoo, että koko ohjelmaprocessia lähdetään miettimään lopputuotoksesta ja hyödyntäjästä käsin. Mitä paremmin hyödynnettävyys ja vaikuttavuus ovat osa suunnitteluprosessia, sitä paremmin ne saadaan toimimaan.

Tutkimusohjelmien tuotokset ja tulokset sekä käytettävyyden ja vaikuttavuuden erot Suomen Akatemian tutkimusohjelmien ja rahoittajien muun tutkimustoiminnan välillä

Akatemian tutkimusohjelmien tulokset ja tuotokset poikkeavat rahoittajista valtaosan mielestä muun niiden rahoittaman tutkimuksen tuloksista ja tuotoksista. Akatemian ohjelmien tuotokset ovat rahoittajien mielestä pitkävaikutteisem-

pia ja strategisempia. Ohjelman tutkimusala voi olla muusta rahoitetusta tutkimuksesta poikkeava, sillä se saattaa olla perustutkimuksen alalla uusi. Ohjelmat nähdään mittavina kokonaisuuksina, jotka käsittelevät pidemmän aikajänteen laajempia kysymyksiä, joihin sisältyy filosofisen perusasetelman tai arvomaailmakysymysten elementtejä, joita ei muuten päästä tutkimaan. Akatemian tutkimusohjelmien hankkeita pidetään tieteellisemmin painottuneina, abstraktimpina, teoreettisempina ja luonteeltaan yleisempinä kuin usein rahoitettu soveltava tutkimus:

”Sanotaan, että me ollaan vähän löyhäkätisempiä kun me rahoitetaan Akatemian tutkimusohjelmaa. (...) Ohjelmassa sitten ehkä sallitaan vähän harhailua sinne perustutkimuksenkin puolelle.”

Lähes kaikkien rahoittajien mielestä Akatemian tutkimusohjelmat eroavat vaikutuksiltaan heidän muusta tutkimusrahoitus- tai yhteistyötoiminnastaan. Usea rahoittaja on sitä mieltä, että muu tutkimusrahoitusyhteistyö tuottaa heille nopeammin ja täsmällisemmin toivottuja tuloksia tai vaikutuksia kuin Akatemian tutkimusohjelma:

”Akatemian ohjelmissa se hyöty on ollut enemmän tämmöistä (...) niin kuin nice to know-periaatteella. (...) Ei siinäkään ole minun mielestäni mitään pahaakaan, minun mielestäni semmoistakin työtä pitää olla, että eihän sitä uutta synny, jos aina vain ajatellaan, että mikä tuote tästä voi tulla, niin eihän se jobda mihinkään, vaan pitää olla paljon erilaista tutkimusta. Pitää olla niitä, jotka menevät ihan eri tavalla mitä oltiin ajateltu, ja monestihan jostain niin kutsutusta epäonnistumisesta syntyykin jotain ihan uutta. Että kyllä minä näen senkin merkityksen.”

”Suomen Akatemian hankkeet lyhyellä aikavälillä eivät ole niin hyödynnet-

täviä kuin nämä meidän muut rahoitus-instrumentit.”

Organisaatiotyypeittäin jaoteltuna Tekesin edustajien mukaan Tekesin muut rahoitusyhteistyömuodot ovat liiketoiminnan alueella tavoitteellisempia tai elinkeinotoiminnan alueella vaikuttavampia kuin Akatemian tutkimusohjelmat. Ministeriöiden oma hanketutkimustoiminta tähtää tulosten käytettävyyteen lyhyemmällä aikavälillä ja on spesifimpää, tiettyyn ongelmaan ratkaisua etsivää tai sellaisen tiedon hakemista, josta koetaan olevan puutetta. Eräs ministeriön edustaja mainitsee, että Akatemian tutkimusohjelmiin osallistuminen on enemmän ”pidemmän tähtäyksen strategista osaamisen vahvistamista” verrattuna muuhun rahoitus- ja tutkimustoimintaan. Muiden ulkopuolisten rahoittajien mielestä esimerkiksi tiukka hankkeiden valinnan seula tuottaa ohjelmiin laadukkaita hankkeita, ja vastaavaa laadunvarmistusmenetelmää ei ole usein muuten käytettävissä. Lisäksi nämä rahoittajat mainitsevat, että Akatemian ohjelmat eroavat heidän muusta tutkimusyhteistyöstään tutkimuksen laajuuden ja monitieteisyyden, teoreettisemman lähestymistavan, tulosten yleisemmän tason ja verkottumisen mahdollisuuden suhteen. Haastateltujen joukossa muutama rahoittaja on kuitenkin sitä mieltä, että eroja vaikuttavuuden suhteen eri yhteistyömuodoilla ei ole, tai he eivät osaa sanoa eroavatko ne toisistaan.

Rahoittajat odottavat tutkimusohjelmilta laadultaan erilaista, syvällisempää, erilaisia näkökulmia sisältävää ja perustavampaa tutkimusta kuin muualta. Ohjelmissa saavutettavat tutkijoiden verkottuminen, useiden tieteenalojen yhteistyö, ja niiden kautta tuotetut tulokset eivät ole mahdollisia yksittäisissä hankkeissa. Rahoittajat toivovat ohjelman saavan tutkijat ja täysin erilliset tieteenalat sekä eri hankkeet etsimään yhteisiä

tieteellisiä kosketuspintoja. Toisaalta rahoittajat toivovat ohjelmalta myös konkretia. ”Nice to know”-tiedolla sinällään ei nähdä olevan käytännön toimijoiden kannalta merkitystä. Rahoittajat toivovat, että Akatemia vahvistaisi tutkijoiden velvollisuutta pohtia tutkimustuloksien merkitystä niiden näkökulmasta, joiden arkipäivään ja työhön tulos vaikuttaa. He korostaisivat tutkijoiden yhteiskunnallista vastuuta.

3.3.5. Tutkimusohjelmatyön kehittäminen

Tutkimusohjelmien kehittämiseksi rahoittajat esittävät aiemmin esiin tuodun lisäksi, että ohjelman koordinaation työntekijöiden määrää lisätään, jotta koordinaattori ei jäisi ainoaksi ohjelmaa kannattelevaksi henkilöksi. Kokonaisuuden hahmottamiseksi toivotaan ohjelman elinkaaren, sen vaiheiden ja arviointisuunnitelman esittelemistä hyvissä ajoin. Eräs rahoittaja toivoo ohjelmaryhmän toiminnan elävöittämiseksi ja osallistumismotivaation kasvattamiseksi, että tutkijat vierailisivat ohjelmaryhmässä ja sille välittyisi ohjelman konkretia. Tällä hetkellä ohjelmaryhmällä on hänen mielestään lähinnä vain sivustaseuraajan rooli. Toinen rahoittaja toivoo ohjelmaryhmän parempaa sitoutumista työhön, koska ongelmaksi on joskus muodostunut ryhmän kokoon saaminen. Eräs uudemmista yhteistyökumppaneista ja rahoittajista toivoo, että organisaatiot kävisivät yhdessä läpi rahoitusreittejä ja -prosesseja eri instituutioiden sisällä. Hän näkee, että kaikille eivät ole välttämättä selvillä eri toimijoiden ainutlaatuiset toimintatarkoitukset ja rakenteet, joilla on suuri merkitys yhteistyössä. Samalla tällaisen keskustelun avulla organisaatiot voivat pohtia omia järjestelmiään, niiden toimivuutta ja toiminnan tehostamista.

Pari rahoittajaa toivoo uusien alojen tutkijakoulutukseen pitkäjänteisyyttä. Mahdollisimman aikaisessa vaiheessa tulisi informoida nuoria tutkijoita aloista, joille tullaan perustamaan ohjelmia. Lisäksi ohjelman jälkeen tulisi tutkijoille järjestää työmahdollisuuksia, jotta alalle kouluttautuminen tulisi houkuttelevammaksi. Myös perustutkimusta tekevilta tutkijoilta tulisi vaatia pohdintaa tutkimuksensa hyödynnettävyydestä, jotta he olisivat paremmin selvillä siitä, mihin tutkimusprosessi heitä valmistaa ja mihin he voivat tutkimuksen jälkeen työllistyä. Tällä tavalla Akatemia voisi kantaa enemmän vastuuta tutkijoista. Ohjelman jälkihoidon avulla toivotaan myös, että ohjelman synnyttämä kriittinen massa ei hajoa välittömästi ohjelman päättymisen jälkeen, vaan se säilyy käytettävissä. Lisäksi koetaan tarvetta rakentaa ohjelmien välisiä foorumeita.

3.4. Ohjelman loppuarviointi ja yhteistyö

3.4.1. Loppuarviointi

Kaikki haastatellut rahoittajat pitävät oikein toteutettua tutkimusohjelman loppuarviointia hyödyllisenä, tarpeellisenä tai välttämättömänä. Käynnissä olevien ohjelmien osalta loppuarviointia ei luonnollisesti ole vielä järjestetty, mutta suurella osalla vastanneista on jo kokemusta ohjelman loppuarvioinnista. Muutama rahoittaja kiinnittää huomiota kansainvälisen arvioinnin heikkouksiin ohjelmassa, joissa suomalaisen yhteiskunnan erityispiirteillä on suuri merkitys. Tällöin ulkomaisten arvioitsijoiden tekemä arviointi voi epäonnistua:

”(...) ulkomaiset arvioitsijat eivät tunne tätä Suomen tilannetta ja se voi kahdella tavalla heijastua siihen loppuraporttiin. Se voi heijastua sillä tavalla, että kritisoidaan silloin kun siihen kritiikkiin olisi helppo vastata, että mutta

kun Suomessa on tämä ja tämä, niin sitten me ei voida tehdä näin. Tai sitten se voi näkyä niinkin päin (...) että keuhataan kun ei ymmärretä, että kaikki ei ole sitä miltä se näyttää.”

Rahoittajat esittävät runsaasti arvioinnin kehitysehdotuksia. Arvioitsijoiden joukkoon toivotaan nykyistä enemmän suomalaisia arvioitsijoita. Lisäksi toivotaan, että ryhmä ei koostuisi pelkästään tutkijoista, ja että arviointi tehtäisiin myös muista kuin tieteellisistä lähtökohdista käsin. Arvioinneissa toivotaan tietoa myös muusta kuin siitä, miten ohjelma tuotti tieteellistä tietoa ja miten se onnistui siinä. Yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointi koetaan tärkeänä.

Usea rahoittaja pitää heti ohjelman päättymisen jälkeen tehtävää loppuarviointia liian hätäisenä. Esimerkiksi ohjelman vaikutukset eivät ole nähtävissä heti ohjelman päätyttyä. Rahoittajat pohtivat olisiko eri tarkoituksia varten tehtäviä arviointeja oltava useampi: heti ohjelman jälkeen sen onnistumista arvioiva tarkastelu, ja vaikutusten arviointi muutaman vuoden kuluttua ohjelman päättymisestä. Rahoittajat toivovat myös, että loppuarviointia suunniteltaessa otettaisiin paremmin huomioon kenelle ja mitä varten arviointi tehdään. Lisäksi pitäisi olla selvemmin selvillä se, mitä arvioinnissa loppujen lopuksi arvioidaan: hankkeita, koordinaatiota, yhteiskunnallisia vaikutuksia ja niin edelleen. Eräs rahoittaja lisäisi tarkasteluun tutkijoiden liikkumisen ohjelman jälkeen, ja sen ovatko he pystyneet hyödyntämään ohjelman kautta oppimaansa uudessa tehtävässään. Toinen rahoittaja kiinnittää huomiota siihen, että loppuarvioinneissa arvioidaan vain rahoitetut hankkeet, mutta ei pohdita, kuinka hyvin ne edustavat alkuperäistä ohjelmaideaa ja sen kokonaisuutta. Lisäksi tulisi tarkastella tutkimuksen ja yhteiskunnan kehitystä ohjelman aihepiirin parissa myös ohjelman ulkopuolella.

Muutama rahoittaja on sitä mieltä, että arvioinnin pitää saada sisältää kriittisiä elementtejä. Arvioinnin tarkoituksena tulee olla rakentava kritiikki, eikä pelkkää selkääntaputtelua tai hymistelyä pidetä mielekkäänä. Suorasukaisemman hankkeen onnistumisia ja epäonnistumisia esiin nostavan arvioinnin ei tarvitsisi olla tutkijayhteisön sisäisen dynamiikan huomioonottaen julkinen, mutta ohjelmaryhmälle kyseinen tieto on olennaista, ja auttaa ohjelmien kehittämisessä.

”Yhtä tärkeätä on, ei nyt välttämättä nimetä, mutta kertoa huonoista kokemuksista. (...) Minulla on se käsitys, että on huonoja käytäntöjä, jotka toistuvat hankkeesta toiseen. Esimerkiksi projektin johtajan sitoutuminen hankkeeseen voisi olla yksi sellainen, jota arvioitaisiin systemaattisesti. (...) Hankkeella voisi olla aikaisempaa selkeämpi tilivelvollisuus sille, että miksi hankkeet eivät ole saavuttaneet niitä tavoitteita, jotka Akatemialle tehdyssä hakemuksessa luvattiin ja tässä yhteydessä voitaisiin vielä kiinnittää huomiota siihen, että onko olemassa muitakin tekijöitä kuin se tutkimusbudjetin leikkaaminen, jotka vaikuttaa tähän.”

Ohjelmien loppuarviointi koetaan niin tärkeäksi asiaksi, että kaikkien rahoittajien ja intressitahojen pitäisi keskustella keskenään arviointien kehittämisestä etenkin isoissa ohjelmissa. Erään rahoittajan mukaan arviointien vetovastuuta voitaisiin myös jakaa muille kuin Akatemialle. Tällä tavalla arviointia voitaisiin kehittää rahoittajien toiveiden mukaisesti eri tahojen omien intressien pohjalta. Eräs rahoittaja näkee, että loppuarvioinnin ei kuitenkaan pitäisi olla ohjelman päätösvaihe, vaan sen jälkeen tulisi järjestää ohjelmalle jälkihoito, jonka aikana Akademia tai joku muu taho päivittäisi ohjelman aikana tuotettuja internet-sivuja sekä hallinnoisi ja jakaisi tuotettuja dokumentteja. Loppuarvioin-

teja ei myöskään saisi jättää hyllyyn unohtumaan, vaan niitä pitää käyttää esimerkiksi uusia ohjelmia valmisteltaessa.

3.4.2. Suomen Akatemian ja muiden toimijoiden yhteistyö

Kaikki rahoittajat suhtautuvat Suomen Akatemiaan yhteistyökumppanina positiivisesti. Kiitosta saavat sekä Akatemian toimintamallit että henkilökunta. Monet mainitsevatkin, että he toivovat yhteistyön jatkuvan tai laajentuvan, mutta yksi rahoittaja mainitsee pienentyneiden resurssien vaikeuttavan osallistumista tulevaisuudessa.

Yhteistyötä Akatemian kanssa pidetään rahoittajien keskuudessa avoimena, mutta luottamuksellisena, sujuvana, tärkeänä, helppona ja toimivana. Suomen Akatemiaa organisaationa kuvataan asialliseksi, asiantuntevaksi, joskus byrokraattiseksi, hiukan jäykäksi, arvostetuksi ja erinomaiseksi yhteistyökumppaniksi. Pari rahoittajaa mainitsee, että Akademia on jäänyt heille etäiseksi, eikä se vaihtokuten olevan riittävän kiinnostunut heidän tarpeistaan:

”Kyllä me pikkasen ollaan etäisiä eli Akatemia ei käy meidän kanssa tämmöisiä fundeerauskeskusteluja. Akatemia on vähän niin kuin norsunluutornissansa eikä esimerkiksi tämän relevanssiin liittyvien näkökohtien osalta ole kovin aktiivisesti ollut [organisaation] pakeilla, kiinnostunut meidän tarpeista esimerkiksi. (...) Eli minun mielestäni Akademia on hiukan tarpeettoman etäinen, mutta tieteen korkeatasoisuus, mitä ne vahtii, niin on se aika itsenäinen tehtäväkin.”

Toisaalla yhteistyö nähdään saumatomana ja koetaan, että eri rahoittajat ovat tehneet yhteistyötä eri kriteerein ja päämäärin, mutta aina erilaisuutta kunniottaen. Lisäksi rahoittajat mainitsevat, että koordinaattori on nimenomaan se henkilö, joka on enemmän yhteydessä

ulkopuolisiin rahoittajiin, ja jos koordinoija hoitaa työnsä hyvin, myös yhteistyö on miellyttävää. Yksi rahoittaja pitää lisäksi kannatettavana yhteistyöpyrkimyksiä Akatemian rivityöntekijöiden ta-solla. Henkilökuntaa, jonka kanssa rahoittajat ovat olleet tekemisissä, he ke-huvat ammattitaitoiseksi, ahkeraksi ja päteväksi.

Kaikkien rahoittajien mielestä yh-teistyöstä Suomen Akatemian kanssa on ollut heille hyötyä. Rahoittajat näkevät yhteistyön hyötynä voimavarojen, raho-jen ja resurssien, yhdistämisen yhteisen tavoitteen eteen, ja sen kautta mahdolli-suuden päästä pohtimaan asioita syvälli-semmin. Yhteistyöstä saadaan myös väli-neitä oman organisaation muuhun tutki-mustoimintaan. Yksi rahoittaja näkee hyödyn tulevan ensisijaisesti hankkeiden tuloksista, kun toinen painottaa tiedepo-liittista näkökulmaa:

”Meille se on väline säilyttää koske-tuspintoja suomalaiseen akateemiseen koulutusjärjestelmään ja jossakin määrin luoda keskustelufoorumeita meidän kan-nalta keskeisten tutkimuspoliittisten ta-voitteiden saavuttamisen välineistä.”

Rahoittajista suuren osan mielestä hyötyä on ollut myös yhteistyöstä mui-den ohjelman rahoittajien kanssa, mutta toisinaan he tekevät muutenkin runsaasti yhteistyötä. Eri rahoittajien välinen yh-teistyö nähdään hyödyllisenä, koska jokainen toimija tuo omat tietonsa, tavoit-teensa ja sidosryhmänsä mukaan. Monet rahoittajat mainitsevat myös, että on ol-lut mielenkiintoista kuulla ohjelmaryh-

mässä käytyä keskustelua ja muiden toi-mijoiden kommentteja. Niiden avulla on voinut peilata omia käytäntöjään. Ohjel-mien aikana rahoittajat ovat päässeet tu-tustumaan ja verkottumaan myös tutki-joiden kanssa. Muutamat rahoittajat mainitsevat, että ohjelman aikainen yh-teistyö ja verkottautuminen on poikunut uusia yhteistyöhankkeita muiden rahoit-tajien kesken. Yhteistyön nähdään usein tuovan lisäarvoa.

Ohjelmien jälkeen jatkuvaa Akate-mian ja rahoittajien välistä yhteistyötä kaivataan. Yhteistyömuotoja voitaisiin kehittää tutkimusohjelmista syntyneiden teema-alueiden ympärille tieteellisinä kokouksina, seminaareina, sympo-siumeina, kirjasarjoina ja niin edelleen. Ohjelmayhteistyötä voitaisiin rahoittaji-en mielestä kehittää myös ohjelmissa, joissa oma organisaatio ei ole rahoittaja-na. Tällöin voitaisiin hyödyntää esimer-kiksi eri toimijoiden kykyä välittää in-formaatiota omille sidosryhmilleen. Muutama rahoittaja toivoo tiiviimpää tutkimusrahoitusyhteistyötä muuten kuin ohjelmissa, jotta hyvälle tutkimus-hankkeille löydetäisiin kiinnostunut ra-hoittaja. Lisäksi toivotaan infrastruktuu-rirahoituksen kehittämistä, jolloin pie-nen maan rajalliset varat saataisiin hyö-dynnettyä parhaalla mahdollisella taval-la. Parin rahoittajan mielestä yhteistyö-muotoja olisi varmasti vaikka kuinka paljon, mutta rahoittajalta saattavat lop-pua resurssit kesken eli aika ja raha eivät välttämättä riitä yhteistyön laajentami-seen.

4. RAHOITTAJIEN TAVOITTEET SEKÄ TUTKIMUSOHJELMIEN TUOTTAMA HYÖTY JA LISÄARVO

4.1. Tavoitteet ja vaikutusmahdollisuudet

4.1.1 Rahoittajien tavoitteet ja tutkimusohjelmista saatava hyöty

Ohjelmia muodostettaessa rahoittajilla on organisaation tehtävään liittyviä ohjelma- ja hanketasoisia tavoitteita. Ohjelman aihealueita suuntaamalla rahoittajat voivat vaikuttaa tutkimusresurssien ja tutkijakoulutuksen suuntaamiseen. Lisäksi ohjelman hankkeista rahoittajat tavoittelevat tietoa, jota voidaan hyödyntää organisaation tavoitteiden ja tehtävän toteuttamisessa. Siksi tavoitteet ovat erilaisia eri organisaatioilla.

Tekes osallistuu edustajiensa mukaan Akatemian tutkimusohjelmiin muun muassa, koska tietty ala tarvitsee uutta tutkimusta ja uusia työkaluja, mutta alalla ei kannata rahoittaa kahta saman alan ohjelmaa. Tekesin keinoja toteuttaa strategisia painopisteitään ovat muun muassa innovaatiotoiminnan aktivointi, valikoiva hankerahoitus ja teknologiaohjelmat, ja ohjelmat ovat keskeisessä roolissa. Akatemian tutkimusohjelmat voivat osaltaan tukea Tekesin toiminta-ajatusta, ja yhteistyö Akatemian kanssa laajentaa rahoitusmahdollisuuksia. Yhteisissä ohjelmissa Tekes pyrkii edistämään tutkimusta, joka voi tukea sen omia käynnissä tai valmistella olevia teknologiaohjelmia. Se rahoittaa Akatemian rahoitusta täydentäviä hankkeita, jotta niistä voi yhdessä syntyä jotain uutta ja hedelmällistä. Alan tutkimuksen edistämiseksi Tekesin edustaja kertoo pyrkivänsä edistämään yhteisöllisten tutkimusmenetelmi-

en ja toimintaympäristöjen kehittymistä, jotta syntyisi tietoisuutta muiden tekemästä saman alan tutkimuksesta ja yhteistutkimuksen mahdollisuuksia. Yhteisrahoitteiset ohjelmat antavat kuvaa tutkijakentän syvyydestä ja mahdollisesta kriittisestä massasta. Lisäksi ohjelmien kautta voidaan arvioida tutkimuksen hyötyjä elinkeinoelämälle ja realistisia soveltavan tutkimuksen odotuksia.

Ohjelmien ja hankkeiden tulosten pohjalta Tekes voi suunnata omaa toimintaansa ja ottaa ne huomioon omassa strategiatyössään. Ohjelmien tuloksista hyötyvät Tekesin edustajien mukaan myös muut yksityisen ja julkisen sektorin toimijat, kuten teollisuus, alan yritykset ja julkiset palvelut erilaisilla aikajäniteillä. Ohjelman avulla voidaan esimerkiksi verkottaa tutkijoita yksityisen sektorin toimijoiden kanssa. Hankkeet eivät kuitenkaan aina tähtää välittömään hyötyyn, ja hyödyt ovat ohjelmariippuvaisia.

Sekä Akatemia että ministeriöt nähdään osana Suomen innovaatiojärjestelmää, jolloin yhteistyö on luontevaa. Akatemian tutkimusohjelmat saattavat tukea ministeriöiden edustajien mukaan niiden yleistä tutkimuksen strategiaa tai kehittää elinkeinoon liittyvää innovaatioympäristöä, ja samalla ministeriöt pystyvät hyödyntämään tutkimusohjelmiin yhteisesti osoitettuja resursseja. Ministeriöt hakevat tasapainoa perustutkimuksen ja soveltavan tutkimuksen välillä, ja hallinnonaloille merkittävien ongelmien ja kysymysten nähdään olevan luonteeltaan sellaisia, joihin monitieteiset, perus- ja soveltavaa tutkimusta sisäl-

tävät ohjelmat vastaavat parhaiten. Ohjelmaa valmisteltaessa tavoitteena on usein tuottaa hankkeissa tietoa, joka tukee elinkeinoja ja luo välineitä politiikkaprosesseihin tai auttaa saavuttamaan hallitusohjelman tavoitteita. Tämän vuoksi korostetaan tutkimuksen yhteiskunnallisen käytettävyyden painoarvoa ja soveltavan tutkimuksen merkitystä. Tutkimusohjelmien hankkeista ministeriöt saavat uskottavaa kotimaista tutkimustietoa ulkomaisen rinnalle, ja tutkimus auttaa ymmärtämään ilmiötä kokonaisuutena. Tutkimus tuottaa ministeriöille tietopohjaa käytännön toimintaan, antaa konkreettisia keinoja hallita ja kehittää elinkeinoja, kehittää virkamiesten tiedollista ammattitaitoa, täsmentää ja tekee perustellummaksi organisaation näkemystä ja parantaa organisaation perusvalmiuksia. Lisäksi se tarjoaa välineitä päätöksentekijöille ja tietoa yleisölle, etenkin jos ohjelma kykenee tuottamaan tietoa käyttökelpoisessa muodossa. Uutta tietoa hyväksikäyttäen tulevaisuutta pystytään paremmin ohjaamaan tai vaikuttamaan tehokkaammin organisaatiolle tärkeisiin kehityskuluihin.

Ohjelmissa ministeriöiden edustajat haluavat olla suuntaamassa tutkimustoiminnan lisäksi tutkijakoulutusta hallinnonalan kannalta merkittävillä alueilla. Ohjelmat tuottavat analyyttisiä ja osavia tutkijoita, jotka osaavat soveltaa teoreettista tietoa oman hallinnonalan käytäntöihin. Tutkijakoulutus ja tutkijoiden osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun tiivistää tiedeyhteisön ja valtioneuvoston eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Ohjelmat synnyttävät kansainvälisiä tutkijakontakteja, joiden avulla saadaan uusimmat tutkimustulokset luontevasti käyttöön, mikä on erityisen tärkeää silloin, kun perustutkimustiedon tuottamisen ja sen käyttöajan välinen aika on lyhyt. Ministeriöiden edustajien mukaan myös muut kuin ministeriöt

hyötyvät tutkimusohjelmista, koska niissä tehtävällä tutkimuksella on tieteellinen arvo, ja esimerkiksi tiedeyhteisöt ja tutkimuslaitokset pystyvät kehittämään asiantuntemustaan ja omaa toimintaansa uuden tiedon pohjalta. Joissain ohjelmissa ministeriö saattaa olla vain välillinen hyötyjä lopullisen hyödyn koituessa esimerkiksi alalla toimiville yrityksille.

Muut rahoittajat osallistuvat Akatemian tutkimusohjelmiin, koska niissä on mahdollisuus tutkia niille strategisesti tärkeitä aiheita mittavammilla resursseilla, useista näkökulmista ja monitieteisesti, ja saada sitä kautta olennaista tietoa tärkeästä aihealueesta ja sen mahdollisuuksista sekä käytännöistä. Ohjelmista haetaan synergiaetuja. Akademia tuo näiden rahoittajien mielestä ohjelmiin voimakasta ja ainutlaatuisia tutkimuksellista otetta, ja samalla rahoittajat saavat uusia kumppaneita yhteistoimintaan ja pääsevät verkottumaan tutkijoiden kanssa. Rahoittajat tavoittelevat ohjelmasta ja hankkeista ongelmanratkaisua, hyödynnettävää uutta osaamista ja tulosten sovellusarvoa. Tiedon lisääntyessä esimerkiksi edunvalvonnan argumentoinnin pohja vahvistuu ja tärkeän palvelutoiminnan kehittäminen mahdollistuu. HUS ja Kuntaliitto toivovat ohjelmaan hankkeita, jotka pyrkivät ratkaisemaan terveydenhuollon ongelmia, parantamaan palvelujärjestelmää tai henkilöstön kyvykkyyttä sekä vastaamaan alan strategisiin haasteisiin. Maj ja Tor Nesslingin säätiö pyrkii lisäämään ympäristön, Itämeren, tilaa edistävää korkeatasoista ja monitieteistä tutkimusta. Kela haluaa edistää etuustoiminnan kannalta tärkeiden aihepiirien tutkimusta, ja Työsuojelurahasto haluaa tuottaa hyötyjä suomalaiselle työelämän kehittämiseksi ja työpaikkojen arkipäivään. Muita tutkimuksen hyötyjä näiden rahoittajien mielestä ovat suomalainen tutkimus, julkiset organisaatiot, palvelujen järjestäjät ja asiak-

kaat, veronmaksajat ja päättäjät. Hyöty on kuitenkin joidenkin rahoittajien mielestä vaikeasti arvioitavissa, ja ohjelmaa muodostettaessa eivät hyödyt ole aina nähtävissä. Erään ohjelman valmistelussa, noin viisi vuotta ennen haastattelua, ei esimerkiksi pystytty lainkaan ennakkoimaan aiheen ja tiedontuotannon tärkeyttä nykyään.

Tutkimusohjelman tai hankkeen merkitys on riippuvainen organisaation tavoitteista. Aina rahoittajaorganisaation ja Akatemian näkemykset eivät ole sovittavissa yhteen, kuten eräs rahoittaja kuvailee. Hänestä oli mielenkiintoista nähdä miten tutkimusohjelmassa pyrittiin yhdistämään sektoriselvityksiä teettävän ja vapaata tiedettä rahoittavan instituution näkemykset. Hänen mielestään tässä ei onnistuttu, minkä vuoksi eri tyyppiset tutkimukset onkin pidettävä erillään. Erilaisista tietotarpeista huolimatta yhteistyö on kuitenkin hyödyllistä muulla tavoin, esimerkiksi rajattaessa ohjelman sisältöä. Ohjelmayhteistyöhön liittyy myös laajempia tutkimuksellisia tai loppuun asti muotoutumattomia tavoitteita:

”Mehän tehdään näitä hankkeita kansallisen innovaatiojärjestelmän ylläpitämisen vuoksi ja ylläpitääksemme niitä yhteistyösuhteita, joihin valtioneuvoston linjaukset, tiede- ja teknologianeuvooston linjaukset meitä velvoittavat.”

”Ei meillä ollut sellaista, että pitäisi saada nämä ja nämä tavoitteet läpi. Menttiin sinne ja katsottiin (...) että tulisi meidän näkökulmasta hyvää tutkimusta, tietysti palvelisi käytäntöäkin, mutta olisi samalla korkeatasosta.”

Rahoittajat odottavat tutkimustuloksia sekä saman tien että vasta kymmenien vuosien kuluttua. Odotuksiin vaikuttaa se, millaisesta tutkimuksesta ja millaisista vaikutuksista on kysymys, ja usea rahoittaja kokee, että tuloksia syntyy vaihtelevalla ajanjaksolla. Esimerkik-

si eräs rahoittaja kokee, että perustutkimushankkeista saadaan hyötyjä todennäköisesti 5-10 vuodessa, ja soveltavammissa hankkeissa aikajänne on lyhyempi, noin 3-5 vuotta. Tutkimustieto halutaan saada levitettävään tai hyödynnettävään muotoon parissa vuodessa, mutta sen vaikutukset saattavat kestää vuosikymmeniä. Esimerkiksi jos tutkimuksessa tuotetaan tuloksena menetelmiä, saatetaan ne saavuttaa nopeasti. Näiden menetelmien käytön tulokset, alan ymmärtäminen ja sovellukset eivät kuitenkaan ole nähtävissä yhden sukupolven aikana. Silloin kun tutkimus koskee ajankohtaisia aiheita, tai jos tutkimuksella on pystytty tuottamaan uusia innovaatioita ja keksintöjä, tuloksia odotetaan hankkeiden päättyessä tai lähes välittömästi.

4.1.2. Rahoittajien vaikutusmahdollisuudet, tavoitteiden yhteensopivuus ja niiden vaikutus ohjelmiin

Suurin osa rahoittajista on sitä mieltä, että he ovat pystyneet vaikuttamaan siihen, että tutkimusohjelman tuloksena syntyy heidän tavoitteittensa mukaisia tuotoksia tai tuloksia. Lähes yksimielisiä ollaan siitä, että asiaan voi vaikuttaa nimenomaan hankevalinnassa tukemalla itselle tärkeitä hankkeita. Muutaman rahoittajan mielestä tutkimukseen ja tuotoksiin vaikuttaminen hankevalinnan jälkeen ei ole mahdollista, koska tutkimukset etenevät hankesuunnitelmien pohjalta ilman ohjausmekanismeja. Pari rahoittajaa ei halukaan puuttua tutkimuksen etenemiseen hankevalinnan jälkeen.

Suuri osa rahoittajista kokee, että tutkimusohjelman rahoittajilla on sekä yhteneviä että eriäviä tavoitteita. Asiasällöllisesti tavoitteet ovat erilaisia, mutta *”laajassa filosofisessa mielessä”* tavoitteet koetaan yhtenevinä. Yhteinen hyväksyntä esimerkiksi ohjelman tarpeellisuudesta on saatu jo rahoittajien lähdettyä mu-

kaan ohjelman valmisteluun. Rahoittajien, johon Akatemiakin tässä lasketaan, intressit ja tavoitteet eroavat toisistaan muun muassa perus- ja soveltavan tutkimuksen painotusten, ohjelman toimintatapojen kuten hankkeiden seurannan ja tiedotuksen sekä ohjelman aihealueiden tai asiasisältöjen sisällyttämisen suhteen. Keskustelua käydään myös siitä, tuleeko ohjelmassa rahoittaa yhden tieteenalan tutkimusta vai keskittyä monitieteisten hankkeiden rahoittamiseen. Rahoittajien ja tutkijoiden välillä tavoitteet eroavat tutkimusaiheiden suhteen, jolloin tutkijoiden intressit eivät vastaa rahoittajien strategisia tarpeita. Useimmiten rahoittajat eivät kuitenkaan koe, että ohjelmatyössä olisi esiintynyt varsinaisia ristiriitoja. Muutama näkee, että näkökulmaeroja esiintyi, mutta niitäkin pidetään toisiaan täydentävinä, hedelmällisinä keskusteluinä.

Rahoittajien mukaan erilaisten tavoitteiden vuoksi ohjelmatyössä käydään keskustelua ja joudutaan tekemään kompromisseja. Ohjelmaan erilaiset intressit tuovat monipuolisuutta, rikkautta ja monenlaista tutkimusta, mutta toisaalta myös monimutkaisuutta, epämääräisyyttä ja hajanaisuutta. Ristiriitojen välttämisen ja erilaisten tavoitteiden vuoksi ohjelmaan otetaan rahoittajien mielestä paljon teemoja ja tutkimusaiheita, mikä saattaa vähentää ohjelmallisuutta ja eheyttä. Ohjelmaan voi tällä tavoin valikoida liian erilaisia pienillä rahoitusmäärillä rahoitettuja hankkeita, joiden välille ei synny vuorovaikutusta, ja ohjelmallisen lisäarvon syntyminen vaikeutuu.

Usean rahoittajan mielestä rahoittajat loivat yhteisiä tavoitteita, kun ohjelmaryhmässä muokattiin ohjelman haku- perusteita ja hankevaatimuksia sekä sovittiin yhteisistä hankevalinnan ja rahoituksen kriteereistä. Erityisesti ohjelma- muistion nähdään kokoavan erilaiset tavoitteet yhteen:

”Siinä on kaikkien tavoitteet. Se on kompromissin tulos.”

Erään rahoittajan mielestä yhteisten tavoitteiden luomista ja tavoitteiden yhtenäistämistä haittaavat tietyt Akatemiassa ohjelmalle asetetut reunaehdot, kuten useamman toimikunnan osallistuminen. Tämä hajottaa rahoittajan mukaan ohjelman tavoitteita eri tieteenaloille myös tilanteissa, joissa useamman tieteenalan mukana olo ei ole luontevaa. Toisaalta eräs rahoittaja näkee, että ohjelmien tulee keskittyä nimenomaan monitieteisten hankkeiden rahoittamiseen ja laajemman näkökulman luomiseen. Hänen mielestään yhden tieteenalan hankkeita voidaan Akatemiassa rahoittaa muutenkin.

4.1.3. Suhtautuminen Akatemian tavoitteisiin ja niiden toteutuminen

Rahoittajat suhtautuvat hyvin myönteisesti ja tukevasti Suomen Akatemian tavoitteisiin tutkimusohjelmissa. Tavoitteista esimerkkeinä haastatelluille mainittiin alan tutkimuksen edistäminen sekä tietotaidon ja asiantuntijakapasiteetin lisääminen. Kaikki rahoittajat pitävät tavoitteita hyvinä ja Akatemian tehtävää tärkeänä. Osa mainitsee myös samansuuntaisuuden ja yhteneväisyyden oman organisaation tavoitteiden kanssa. Ristiriitaa tavoitteiden välillä ei nähdä ja toteutuneista Akatemian tavoitteista koetaan olevan välillistä hyötyä myös omalle organisaatiolle.

Lähes kaikki rahoittajat ovat sitä mieltä, että käynnissä oleva tutkimusohjelma edistää alan tutkimusta esimerkiksi, koska tutkimus on ennakoivaa. Vain yksi rahoittaja mainitsee, että ohjelman avulla saadaan lähinnä vahvistusta aiemille oletuksille, ja parin muun rahoittajan mielestä arvioiminen on liian aikaista. Lisäksi rahoittajat ovat lähes yksimielisiä siitä, että tutkimusohjelma

ohjaa hajallaan olevia resursseja yhteen. Pari rahoittajaa on sitä mieltä, että tässä Akatemian tavoitteessa ei ole onnistuttu esimerkiksi, koska ohjelmasta puuttuu tärkeitä rahoittajia tai muita toimijoita. Kaikkien muiden mielestä tavoitteessa on onnistuttu esimerkiksi, koska ohjelmassa rahoitetaan konsortioiden tekemää tutkimusta, siinä on mukana useita rahoittajia, sen teemoitus on laaja ja koska ohjelma luo kriittistä massaa, jolloin saman aihepiirin tutkijat kohtaavat ja lopputulos on enemmän kuin osiensa summa.

4.1.4. Sitoutuminen

Suurin osa rahoittajista, jotka osaavat kertoa organisaationsa sitoutumisesta tutkimusohjelmaan, mainitsevat, että sitoutuminen on tapahtunut aivan ohjelman alkuvaiheessa, aikaisimmillaan jo ennen kuin Akademia on tehnyt päätöksen ohjelman käynnistämisestä. Varhaisessa vaiheessa sitoutuneet rahoittajat ovat kokeneet aihealueen kiinnostavaksi, toiminnalleen tärkeäksi tai tunteneet saavansa ohjelmayhteistyöstä synergiaetuja.

Sitoutumista tapahtuu useammalla tasolla. Ohjelman valmisteluun ja ohjelmaryhmän toimintaan voidaan osallistua asiantuntijana, jos ohjelma liittyy omaan osaamisalueeseen. Rahoitukseen sitoutuminen on kuitenkin eri asia, ja tällöin sitoutumiseen vaikuttavat organisaation omat tavoitteet, rajoitukset ja mahdollisuudet sekä tutkimusohjelman sisältö. Rahoittajat voivat sitoutua rahoitukseen periaatteellisella tasolla ennen varsinaisia hallinnollisia päätöksiä, mutta lopullinen sitoutuminen tapahtuu, kun rahoituspäätökset on tehty. Eräs rahoittaja toivoi, että kaikki rahoittajat voisivat sitoutua ohjelmaan aikaisessa vaiheessa, mutta on sitä mieltä, että se vaatisi yhteisen rahoitusprosessin luomisen.

Rahoitussitoutuminen on aina organisaatio- ja tapauskohtaista ja riippuu

ohjelman tavoitteista sekä organisaation taloudellisista mahdollisuuksista. Osa rahoittajista ei voi sitoutua ohjelmaan ennen tietoa hankkeista, kun toisille riittää tieto ohjelman tavoitteista. Ohjelmayhteistyöpäätökset voivat esimerkiksi olla pitkälle esittelijän harkinnan varassa, jolloin sitoutuminen on mahdollista, kun ohjelman sisältö on mielekäs ja taloudellisia mahdollisuuksia löytyy. Tällöin on mahdollista myös, että ohjelmassa pysytään, vaikka sopivia hankehakemuksia ei tule. Toisaalla rahoituksesta päättävä elin saattaa tarvita runsaasti tietoa ohjelman tavoitteista, siihen tulleista aiehakemuksista ja niin edelleen ennen päätöksentekoa. Rahoittajat pyrkivätkin vaikuttamaan ohjelman sisältöön myös siitä syystä, että oma organisaatio on valmiimpi rahoittamaan sille relevanttia tutkimusta:

”Meidän täytyy talon sisällä kampailla, että minunkin piti vaikuttaa tähän sisältöön mahdollisimman aikaisessa vaiheessa sillä lailla, että jos se sisältö olisi ollut meidän näkökulmasta huono, niin sitten kaikki olisivat sanoneet, että ei me tähän viitsitä rahaa antaa.”

Eri organisaatioiden rahoituspäätökset toimivat eri nopeudella ja taloudelliset liikkumismahdollisuudet sekä budjettikäytännöt eroavat toisistaan, mikä Akatemian tulee huomioida yhteisrahoitteisissa ohjelmissa.

4.2. Lisäarvo

Lähes kaikki rahoittajat ovat sitä mieltä, että ohjelma tuottaa lisäarvoa yksittäisiin hankkeisiin verrattuna tai ainakin sillä on siihen mahdollisuus. Selkeää ja täysin yhtenäistä kuvaa lisäarvosta ei kuitenkaan ole. Erään rahoittajan mielestä jokaisen ohjelman kohdalla pitäisikin heti alussa miettiä, mitä lisäarvo juuri kyseisessä ohjelmassa on, jotta sitä voidaan lähteä tavoittelemaan.

Tieteellinen lisäarvo

Tutkimusohjelmien nähdään ylläpitävän tiettyjä innovaatiojärjestelmän perusrakenteita. Yksi tieteellisen lisäarvon osa on tutkijaresurssien lisääminen ja kasvataminen tietyllä alalla. Tieteellistä tai tutkimuksellista lisäarvoa nähdään syntyvän myös esimerkiksi monitieteisestä yhteistutkimuksesta, jonka avulla on mahdollisuus tuottaa uutta ajattelua ja aivan uudenlaista tutkimusta tai laaja-alaisempaa tietoa. On kuitenkin mahdollista, että ohjelmassa projektit jäävät erillisiksi, jolloin toivottua lisäarvoa ei synny.

Tieteellisen lisäarvon syntyminen tarvitaan rahoittajien mielestä tutkijoiden välistä vuorovaikutusta ja kommunikaatiota, erilaisia näkökulmia samaan aihealueeseen, kontakteja, tietoisuutta toisista ja toisten tekemisestä sekä kriittistä massaa. Usein lisäarvon syntyminen liitetään verkottumiseen ja uudenlaisen ajattelun synnyttämiseen. Eräs rahoittaja toivoo, että hankkeet tulisi sitouttaa ohjelman alkuvaiheessa yhteistyöhön muiden hankkeiden kanssa tietyn pituiseksi ajaksi. Tutkijoille toivotaan myös ohjelman hankkeiden pohjalta laadittuja uusia kysymyksenasetteluja, joiden kautta he voivat hyödyntää oppimaansa ja luoda aktiivista ja innovatiivista pohdintaa uusista näkökulmista:

”Koottais näitä tutkijaryhmiä ja annettaisiin niille ihan uusia tehtäviä, semmoisia, että hahmotelkaa, mitkä olisi lähestymistavat, jos jotain pyrittäisiin saamaan aikaan. Sinne pistetään eri tyyppisiä, jotka joutuu siitä omasta osaamistautastaan muiden kanssa yhdessä miettimään, siis eri alojen tutkijat, pohtimaan joitain ihan uusia kysymyksiä, jotka ei suoraan liity ollenkaan siihen heidän välittömään tutkimusteemaansa. (...) Tämöisiä vähän niin kuin case-tehtäviä.”

Yhteiskunnallinen lisäarvo

Käytännön ja tutkimuksen välinen vuorovaikutus voi synnyttää hedelmällisiä keskusteluja, parempaa ymmärtämystä puolin ja toisin, käytännön toimintaa, tietoisuutta ja sen pohjalta tuotettuja materiaaleja. Nämä materiaalit osaltaan jatkavat käytännön ja tutkimuksen välisiä vuorovaikutusprosesseja ja tuottavat lopulta yhteiskunnallista lisäarvoa ja vaikuttavuutta. Lisäarvoa on myös rahoittajien ja tutkijoiden välisestä yhteistyöstä ja volyymista syntyvä toimintojen laaja kirjo, mitä ei ole mahdollista toteuttaa yksittäisissä hankkeissa. Ohjelman puitteissa tutkijoiden toiminnan julkisuus kasvaa, jolloin tietoisuus tutkijoiden ja hyödyntäjien välillä lisääntyy, mikä edesauttaa lisäarvon syntymistä.

Ohjelmallinen lisäarvo: 1+1>2

Ohjelmallinen lisäarvo syntyy hankkeiden välisestä vuorovaikutuksesta ja ohjelmallisuudesta. Tämä vaatii ohjelman lopullista toteuttamista niin, että aitoa keskustelua eri hankkeiden välillä syntyy. Taustalla on ajatus siitä, että hankkeet tuottavat yhdessä enemmän kuin erillisinä yksittäisinä hankkeina. Tutkimusohjelmiin suunnattujen resurssimäärien toivotaan tuottavan yksittäisiä hankkeita enemmän vaikutuksia.

Rahoittajat kokevat lisäarvona myös sen, että esimerkiksi rahoittajien erilaisista tavoitteista löytyy yhteneviä elementtejä sekä mahdollisuuden suunnata omalla panoksella Akatemian resursseja tärkeäksi koetuille alueille. Ohjelmassa pienemmällä panoksella saadaan resursseihin nähden tehokkaammin tuloksia, koska muilla rahoittajilla on samanlaisia intressejä ja päällekkäistä tutkimusrahoitusta pystytään karsimaan. Ohjelma tuottaakin monenlaisia synergiaetuja.

5. YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

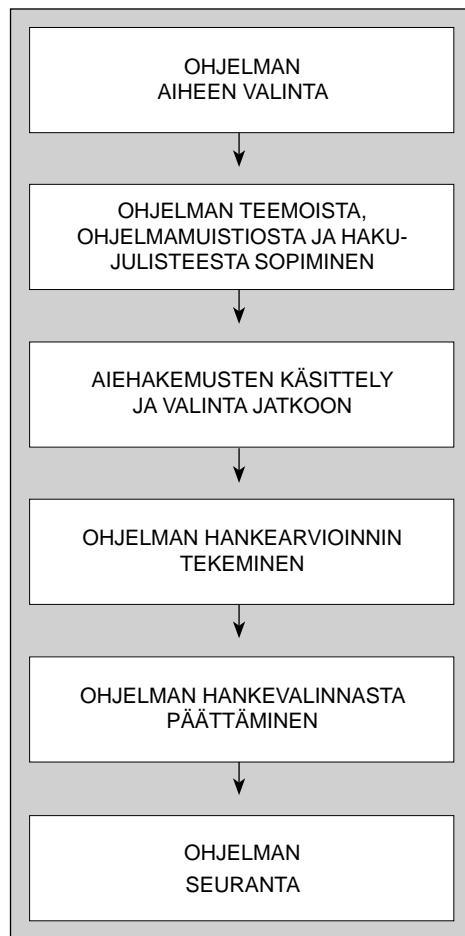
5.1 Tutkimusohjelman tärkeimmät vaiheet

Suomen Akatemian yhteisrahoitteisiin tutkimusohjelmiin osallistuu ulkopuolisia tahoja rahoittajina. Ohjelmissa Akatemia toimii useimmiten päärahoittajana muiden rahoittajien osallistuessa rahoitukseen pienemmillä osuuksilla (1-18 % ohjelman kokonaisrahoituksesta).

Ohjelmayhteistyön tärkeimmät vaiheet rahoittajien näkökulmasta ovat ohjelma-aiheen valinta, ohjelman teemojen ja sisällön suuntaaminen sekä hankevalinta, joka joissain ohjelmissa jakaantuu kahteen vaiheeseen (aiahakemusvaihe ja hankkeiden valinta). Myös hankearviointi on tärkeä vaihe. Ulkopuoliseen tietelliseen arviointiin rahoittajat eivät pysty vaikuttamaan, mutta vaikutusmahdollisuus on arviointijoiden valintaan. Hankkeiden onnistumisen kannalta useat rahoittajat mainitsevat myös tärkeäksi mahdollisuuden seurata hankkeiden etenemistä, mutta ohjelman ja rahoittajien intressien kannalta vaikuttavimmat päätökset on rahoittajien mukaan tässä vaiheessa jo tehty. Yhdessä ohjelmaprosessin vaiheessa onnistuminen ei kuitenkaan vielä takaa tavoitteiden toteutumista ohjelmassa, eikä oma aktiivisuus välttämättä riitä tavoitteiden toteutumiseen.

Ohjelman aihe ja sen houkuttelevuus ovat yhteistyön kannalta olennaisia seikkoja. Jos aihe on mielenkiintoinen ja organisaatiolle tärkeä, rahoittaja haluaa osallistua ohjelman valmisteluun. Aihe on usein laaja ja epämääräinen, eikä sen syntyprosessia aina tunneta riittävästi, joten työn edetessä ohjelman teemojen valinnan ja sisällön suuntaamisen tärkeys korostuvat.

Ohjelmaryhmässä ensimmäisiä konkreettisia tehtäviä on neuvottelu oh-

Kuvio 2: Rahoittajille tavoitteiden ja vaikuttamisen kannalta tärkeimmät ohjelmaprosessin vaiheet

jelman teemoista. Tämä ohjelman sisällön suuntaamisen vaihe on rahoittajien näkökulmasta merkittävä, sillä sen aikana rahoittaja pääsee vaikuttamaan koko ohjelman ja sen resurssien suuntaamiseen. Valitut teemat määräävät muun muassa alat, joille ohjelman puitteissa tullaan kouluttamaan tutkijoita. Neuvottelu sujuu yleensä hyvässä yhteisymmärryksessä ja rahoittajat ovat tyytyväisiä tarpeidensa huomioimiseen, mutta kaikkien tahojen tasapuolinen kuuntelu ja jo-

kaisen rahoittajan toiveiden kunnioittaminen ei välttämättä johda optimaaliseen lopputulokseen. Laajalle alueelle hajautuvat teemat haittaavat koherentin kokonaisuuden ja ohjelmallisuuden syntymistä. Ohjelmaryhmässä rahoittajan tulee olla aktiivinen, jotta hän saa tuotua julki ohjelmalle asettamansa tavoitteet. Ryhmän jäsenet ajavat usein yksin omia tavoitteitaan, joten jokaisella osallistujalla on oma merkittävä roolinsa.

Teemojen ja ohjelman sisällön sopimisen jälkeen ohjelmasta kirjoitetaan ohjelmamuistio ja hakujuliste. Hakujulisteesa tutkijoilta ja tutkijaryhmiltä pyydetään ohjelmaa varten hakemukset, ja ohjelmamuistiossa määritellään tarkemmin millaisia hakemuksia ohjelmaan toivotaan. Ohjelmaryhmässä tehdyillä valinnoilla rajataan etukäteen ohjelmaan saapuvien hakemusten sisältöä, ja luodaan perusteita niiden myöhempää käsittelyä varten. Tekstillä rahoittajat pyrkivät houkuttelemaan itselle tärkeitä hakemuksia, mutta saapuvien hakemusten määrään vaikuttaa myös tutkijoiden mielikuvat Akatemian rahoittaman tutkimuksen laadusta. Ohjelmamuistion tuottamisen jälkeen haku avataan. Rahoittajille ei ole itsestään selvää, että ohjelmaan tulee heitä tyydyttäviä hakemuksia, joten vaihe on tärkeä. Rahoittajat lähettävät myös itse tietoa ohjelmasta tuntemilleen tutkijoille, tutkimuslaitoksille ja tutkijaryhmille.

Haun määräajan päättymisen jälkeen kaksivaiheisessa haussa ohjelmaryhmä käsittelee aiehakemukset ja päättää, mistä hankkeista pyydetään varsinaiset hakemukset Akatemian järjestämään ulkoiseen vertaisarviointiin. Aiehakemusten käsittelyvaihe on hakemusten suuren määrän vuoksi raskas mutta tärkeä, jotta itselle tärkeät hakemukset eivät putoa pois. Ulkopuolisessa arvioinnissa usein ulkomaiset arvioitsijat arvioivat hakemukset ja pisteyttävät ne. Pisteytys teh-

dään rahoittajien mukaan tieteellisten arvojen pohjalta. Ohjelmaryhmä tekee päätökset ohjelmaan valittavista hankkeista yhteisesti sovittujen valintakriteereiden mukaisesti. Rahoittajille on tärkeää saada toivomansa hankkeet ohjelmaan, koska niiden välityksellä rahoittajien tarkemmat hanketasoiset tavoitteet voivat toteutua. Usein pisteytys määrää rahoittajien mielestä valintaa liian voimakkaasti, etenkin koska pisteytyksessä otetaan voimakkaimmin huomioon tieteelliset arvot, ja puututaan vähemmän muihin, usein rahoittajien toivomiin, arvoihin. Rahoittajilla on omia arviointimenetelmiään, joissa he voivat korostaa itselle tärkeitä näkökulmia. He vertaavat omia arviointejaan ulkopuolisiin arviointeihin ja muodostavat niistä yhteisnäemyksen.

Ohjelmat eroavat sen suhteen hyväksytäänkö niihin Akatemian kriteereistä poikkeavia hankkeita, joita rahoittavat muut tahot. Tällaisen käytännön suhteen rahoittajien suhtautumiset eroavat toisistaan. Osa rahoittajista pitää tärkeänä, että he voivat tai voisivat rahoittaa ohjelmassa tällaisia hankkeita. Toisaalta osa rahoittajista näkee, että hankkeet tulee valita akateemisen asiantunteumuksen pohjalta, eivätkä rahoittajat saa vaikuttaa hankevalintaan nykyistä enemmän. Rahoittajat näkevät hankevalinnan osittain muusta ohjelmayhteistyöstä erillisenä työvaiheena, joka toimii oman logiikkansa mukaan ja jonka aikana osa aiemmin määritellyistä ohjelman tavoitteista unohtuu. Tämän vuoksi itselle tärkeiden teemojen sisältyminen ohjelmamuistioon tai edes sopivien hankehakemusten saapuminen ei vielä takaa omien tavoitteiden toteutumista ohjelmassa. Kaikki yhteistyön alussa sovitut tavoitteet eivät välttämättä lopulta tule sisällymään ohjelmaan. Tätä puutetta paikkaamaan toivotaan ohjelmallisuuden painottamista hankevalinnan kriteerinä.

”Se ohjelma voi olla fiksusti ja tasapainoisesti rakennettu, mutta hankkeet, jotka sinne tulee ja varsinkin ne, jotka hyväksytään, voi olla ihan vain osa sitä ohjelman kokonaisuutta. Siinä mielessä tässä on tällainen erikoinen kuvio, että tavallaan ohjelman muodostumisprosessi on ihan looginen, mutta mitä se ohjelma oikeasti on, niin se voi olla hyvin kaukana siitä, mitä on itse asiassa ajateltu.”

Hankevalinnan jälkeen, jos rahoittaja on saanut ohjelmaan intressejään vastaavia hankkeita, eräs ohjelman onnistumiseen vaikuttava tekijä on hankkeiden eteneminen toivotulla tavalla. Joidenkin rahoittajien taholta ohjelman hankkeiden seuranta ja ohjaaminen koetaankin puutteellisiksi ja tätä ongelmaa ratkaistaan toivotaan seuranta- ja ohjausryhmiä. Rahoittajat ovat saattaneet asettaa myös koko ohjelman taseisia tavoitteita, kuten hankkeiden välisessä vuoropuhelussa syntyviä tuotoksia. Tätä varten rahoittajat toivovat tutkijoiden välistä, myös hankkeiden pohjalta nousseisiin uusiin haasteisiin liittyvää, yhteistyötä. Joidenkin rahoittajien mielestä ohjelman tuottamien hyötyjen hyödyntämiseksi ja lisäarvon tuottamiseksi toimintaa pitää jatkaa vielä hankkeiden päätyttyäkin uusissa tutkijoiden ja hyödyntäjien välisissä yhteistyömuodoissa sekä järjestämällä ohjelmalle jälkihoito.

Akatemian prosesseja koskevien kehittämistoiveiden lisäksi rahoittajat tuovat jonkin verran esiin mahdollisia kehittämiskohteita omassa organisaatiossaan. Tutkimusohjelmayhteistyön sujuvuutta voitaisiin lisätä esimerkiksi eri organisaatioiden rahoitusprosesseja yhteensovittamalla ja selkeyttämällä sekä hakuprosesseja virtaviivaistamalla. Yhteistyön ja oman toiminnan kehittämiseksi muutama rahoittaja toivookin enemmän Akatemian ja muiden rahoittajien yhteisiä keskustelutilaisuuksia, joissa organisaatioiden yhteistyötä voitaisiin edelleen ke-

hittää. Rahoittajat voivat tarjota tutkimusohjelmayhteistyöhön taloudellisten resurssien lisäksi omia verkostojaan. Moni rahoittaja kokee, että yhteistyön laajuutta rajaavat kuitenkin niihin käytettävissä olevat aika- ja rahoitusresurssit.

Rahoittajat viittaavat usein toimintansa rajoihin ja mandaattiin tutkimusohjelmayhteistyössä. Toiminnan mandaatti tai sen painopisteitä ohjaava sääntö löytyy rahoittajien mukaan hallitusohjelmasta, tiede- ja teknologianeuvoston ohjeista, strategioista, laista tai perustamisasiakirjoista. Rahoittajat ovatkin ohjelmaryhmässä ensisijaisesti organisaationsa tavoitteiden esilletuoja ja vaikuttajia, eivät vapaita toimijoita.

5.2. Tutkimuksen hyödynnettävyyden ja yhteistyömahdollisuuksien merkitys

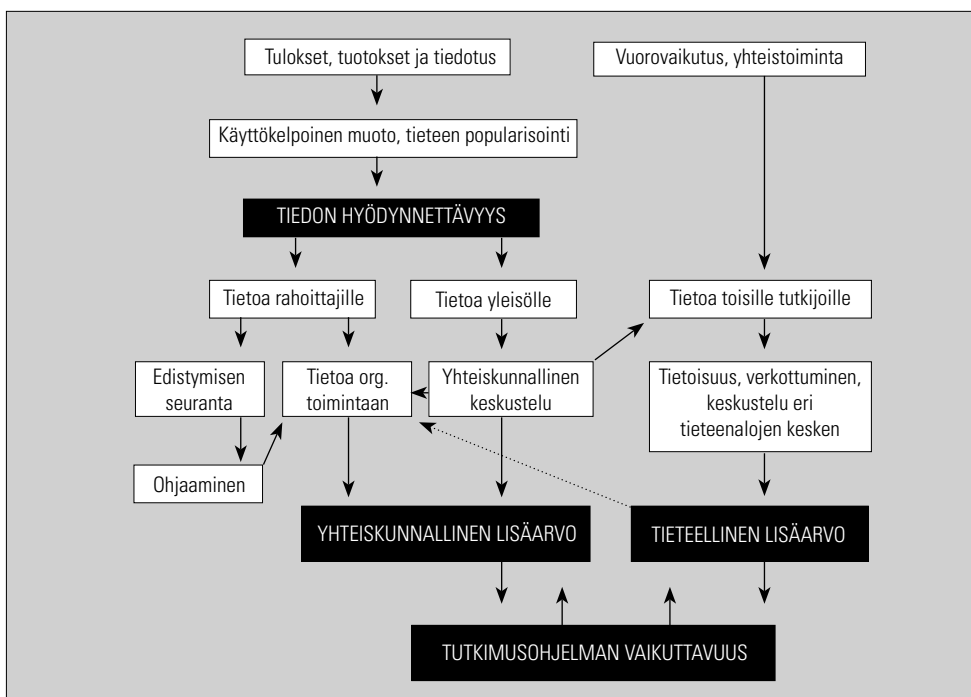
Tutkimuksen hyödynnettävyys ja ohjelman aikaiset yhteistyömahdollisuudet ovat rahoittajille tärkeitä. Myös tutkijakoulutus nähdään yhtä tärkeänä ja osin vaihtoehtoisena tavoitteena. Hyödynnettävyyden ei usein nähdä toteutuneen ohjelmissa riittävällä tavalla, ja rahoittajat painottavat ohjelman aikaisen yhteistyön merkitystä sekä tutkijoiden kesken että rahoittajien, hyödyntäjien ja tutkijoiden välillä. Sekä tutkimuksen hyödynnettävyys että rahoittajien, hyödyntäjien ja tutkijoiden väliset yhteistyömahdollisuudet lisäävät tutkimuksen ja käytännön vuorovaikutusta ja tätä kautta ohjelman tuottamaa lisäarvoa ja vaikuttavuutta.

Rahoittajat toivovat ohjelmilta tuloksia ja tuotoksia tärkeäksi koetulta aihealueelta sellaisessa muodossa, että niitä voidaan hyödyntää. Väitöskirjat eivät vastaa rahoittajien tarpeita, vaan he toivovat tieteellisesti korkeatasoisia kirjoja ja referaatteja, lyhyitä esitelmiä ja artik-

keleita. Rahoittajat korostavat tutkijoiden roolia tiedon tuottajina, muokkaajina ja markkinoijina. Heidän mielestään tiedon käytettävyyden ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden osalta ei riitä, että tutkimustulokset saadaan raportoitua. He toivovat tutkijoiden muokkaavan tiedon käyttökelpoiseen muotoon sekä osallistuvan yhteiskunnalliseen keskusteluun ja miettivän tulostensa merkittävyyttä. Akatemialta rahoittajat toivovat voimakkaampaa tiedon hyödynnettävyyden huomioonottamista tutkimusohjelmissa. Tutkimustulosten julkaiseminen käytettävämmissä muodoissa vaatii resursseja, joihin pitää varautua riittävän aikaisessa ohjelmavaiheessa. Rahoittajille tiedon käytettävyys lisää sen hyödynnettävyyttä organisaation toiminnassa ja yleisessä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tätä kautta he näkevät tutkimuksen voivan hyödyntää heidän organisaatio-

tioidensa toimintaa sekä luoda yhteiskunnallista keskustelua ja lisäarvoa. Tuostosten avulla pystytään konkretisoimaan koko ohjelman anti niille, jotka usein pystyvät näkemään vain yksittäiset hankkeet. Aktiivisen tutkimustiedon välittymisen keskusteluun ja toimintaan he näkevät lisäävän myös tutkimusohjelman vaikuttavuutta.

Rahoittajille on tärkeää, että ohjelmassa mahdollistetaan erilaisia yhteistyön muotoja. Tieteellisen lisäarvon syntymisessä koetaan tärkeänä se, että tutkijat pääsevät keskustelemaan yli hanke- ja tieteenalarajojen. Tällä tavalla eri tieteenalojen huippuosaajat voivat löytää uusia kosketuspintoja, mikä mahdollistaa uudenlaisen ajattelun syntymisen. Yhteiskunnallisen lisäarvon kannalta tutkijoiden ja käytännön toimijoiden välinen vuorovaikutus koetaan tärkeänä, koska sen avulla päästään eroon ennakkoluu-

Kuvio 3: Ohjelmassa syntyneen vuorovaikutuksen, tiedotuksen ja lopputuotosten merkitys rahoittajien näkökulmasta

loista ja väärinymmärryksistä, joudutaan pohtimaan asioita toisen näkökulmasta sekä tullaan tietoisemmaksi toisen toiminnasta. Lisäksi tutkijoiden, rahoittajien ja hyödyntäjien välinen yhteistoiminta edistää tiedonkulkua ja keskusteluyhteyksiä. Tällöin rahoittajien ja hyödyntäjien on mahdollista välittää tutkijoille tietoa omista intresseistään, mahdollisesti ohjata tutkimusta, ja he saavat tutkijoilta arvokasta tietoa tutkimuksen etenemisestä ja tuloksista. Olennaista yhteistoiminnassa on vuorovaikutus ja tiedon välittyminen, jolloin sille voidaan löytää uusia käyttömuotoja ja näkökulmia. Vuorovaikutus lisää tiedon hyödynnettävyyttä ja tutkimuksen vaikuttavuutta.

Kuvioon 3 on kerätty rahoittajien kuvaamia vaikutussuhteita tiedon käytökelpoisuuden, hyödynnettävyyden, yhteiskunnallisen keskustelun ja yhteiskunnallisen lisäarvon ja toisaalta ohjelman aikaisen yhteistoiminnan, tutkijoiden verkottumisen ja tieteellisen lisäarvon välillä. Vaikutussuhteet ovat lisäksi yhteydessä kokemukseen tutkimusohjelmien vaikuttavuudesta.

5.3. Rahoittajien epämuodollinen verkottuminen ja oppiminen

Rahoittajien mielestä henkilöiden väliset epämuodolliset suhteet ovat ohjelmayhteistyössä monella tapaa merkittäviä. Epämuodollisilla verkostoilla on merkitystä sekä Akatemian ja rahoittajien välisessä, rahoittajien keskinäisessä että rahoittajien ja tutkijoiden välisessä toiminnassa.

Akatemian ja rahoittajien väliset epämuodolliset suhteet koetaan tärkeiksi etenkin ohjelmien suunnitteluvaiheessa ennen kuin ohjelmaryhmä perustetaan. Tällöin verkottuneet rahoittajat saavat Akatemiasta tai muilta rahoittajilta tietoa itselle tärkeän aihepiirin ohjelman suun-

nittelun alkamisesta. Epämuodollisten henkilösuhteiden välityksellä tiedonkulku ja vaikutusmahdollisuudet paranevat, ja tutut ihmiset tuovat ohjelmaprosessiin selkeyttä. Verkostojen ulkopuolisille prosessit näyttäytyvät epävarmempina ja epäselvinä, etenkin työvaiheissa, joista puuttuvat vakiintuneet tiedotus-, tiedustelu-, ja vaikutuskanavat. Tämä lisää kokemusta epävirallisten henkilösuhteiden merkityksestä ja ohjelmayhteistyön satumanvaraisuudesta.

Suomessa on vain muutamia rahoittajaorganisaatioita ja tutkimusrahoituksen piirissä työskentelevien ihmisten määrä on suhteellisen pieni, joten yhteistyötä tekevät henkilöt tuntevat toisensa entuudestaan tai verkottuvat nopeasti. Tiivis verkottuminen ja rahoittajien välinen työnjako mahdollistavat esimerkiksi rahoituksen jakamisen niin, että mahdollisimman suuri osa suomalaisesta tärkeästä tutkimuksesta saadaan rahoitettua. Yhteistyö erilaisten yhteistyömuotojen puitteissa on luontevaa, eikä yllätyksiä esimerkiksi eri rahoittajien intressien suhteen juuri tule. Verkottuminen ohjelmayhteistyön aikana auttaa lähestymään muita verkoston jäseniä uusien yhteistyömuotojen merkeissä kun vakiintuneita käytäntöjä ei vielä ole. Rahoittajille ei ole aina merkitystä sillä, mitä organisaatiota yhteistyöhenkilö edustaa. Toimijat ovat persoonia, joiden kanssa opitaan työskentelemään, ja joiden kanssa tehdään monenlaista yhteistyötä. Yhteistoimintaan kuuluu toisten tavoitteiden peripohjainen tunteminen ja halu löytää yhteisiä kosketuspintoja ja tapoja, joilla molemmat hyötyvät yhteistyöstä jollain aikavälillä.

Tutkimusohjelmien niin kuin muunkin tutkimustoiminnan aikana rahoittajat verkottuvat myös tutkijoiden kanssa. Epämuodollisten tutkijakontaktien avulla rahoittajat kuulevat ilman välikäsiä, mitä tieteen kentällä tapahtuu, mitkä ky-

symykset ovat merkityksellisiä, miten ongelmia voidaan selvittää ja niin edelleen. Ohjelmissa rahoittajat oppivat tuntemaan tutkijoita, ja he tietävät mistä löytävät tarpeen tullen oman alueensa osajia. Epämuodolliset verkostot ovat merkityksellisiä myös ohjelmaidean syntymisessä, sillä hyvin verkottuneet henkilöt pystyvät muodostamaan epävirallisia verkostoja tietyn aihealueen ympärille ja näin edistämään kiinnostavat idean jalostumista esimerkiksi tutkimusohjelmaksi. Ohjelma-aiheen syntyvaiheessa, hankehaun markkinoinnissa ja muissa vaiheissa, joista puuttuu muodollinen rakenne, epämuodollisten verkostojen merkitys korostuu.

Oppiminen ohjelmayhteistyön aikana on joillekin rahoittajille tärkeää. Eri-tyisesti ohjelmaryhmässä rahoittaja oppii tieteen tilasta, muista aloista, erilaisista käytännöistä, tutkimusetiikasta ja niin edelleen. Rahoittajat oppivat sekä muilta rahoittajilta ja Akatemialta että hankkeista ja tutkijoilta. Oppiminen lisää rahoittajien kykyä ajatella monista eri näkökulmista käsin, ja ottaa huomioon erilaisia lähtökohtia rahoituksessa ja omassa toiminnassaan. Oppiminen auttaa heitä peilaamaan omaa toimintaansa, ja he kokevat antavansa omalta alueeltaan osaamista myös muille.

5.4. Ohjelma yhdistää erilaista tutkimusta, rahoitusta ja intressejä

Akatemian tutkimusohjelmissa yhdistyvät erilaiset tutkimukset, tieteenalat, näkökulmat, asiantuntijuudet ja intressit. Yhdistäen erilaisia elementtejä tutkimusohjelmasta muodostuu ainutlaatuinen instrumentti, jolla on mahdollisuus lisäarvon tuottamiseen.

Akatemian tutkimusohjelmat kokoavat yhteen eri tyyppistä tutkimusta. Rahoittajat toivovat Akatemian tutki-

musohjelmiin sekä perus- että soveltavaa tutkimusta, koska ne täydentävät toisiinsa ja niillä saavutetaan erilaisia päämääriä. Lisäksi ohjelmat kokoavat yhteen eri tieteenalojen tutkimusta erillisinä ja yhteishankkeina, ja tämän tuloksena toivotaan yhteistyötä, vuorovaikutusta ja uudenlaista ajattelua. Monenlaista tutkimusta yhdistävä tutkimusohjelma voi rahoittajien mielestä saavuttaa päämääriä ja tuottaa tuloksia, joita ei voida saada vain yhden tutkimustyyppin sisällä aikaan.

Rahoittajat näkevät tutkimusohjelmat yhtenä merkittävänä tutkimuksen rahoitusinstrumenttina teknologiaohjelmien, yksittäisten hankkeiden tai projektien rahoituksen, tutkimuslaitosten tukemisen ja sektoritutkimuksen rinnalla. Jokaisella rahoitusinstrumentilla pyritään edistämään omanlaistaan tutkimusta ja löytämään vastauksia erilaisiin kysymyksiin. Akatemian tutkimusohjelmat ovat osa tätä järjestelmää ja niillä on oma tehtävänsä, jota ei muilla rahoitusinstrumenteilla pystytä korvaamaan ja päinvastoin:

”Tutkimusohjelmat, kohdennettu haku tai joku muu, Tekesin ohjelmat ja ministeriöiden ja niiden alaisten tutkimuslaitosten toiminta täydentää toisiinsa.”

Tutkimusohjelma kokoaa yhteen tutkimuksesta kiinnostuneita toimijoita sekä valtionhallinnosta että yksityiseltä sektorilta, ja lisäksi rahoittajat toivovat mukaan edustajia kolmannelta sektorilta. Ohjelman eri vaiheissa akateemiset ryhmät ja käytännön toimijat: rahoittajat, tutkijat ja hyödyntäjät keskustelevat keskenään, neuvottelevat tutkimuksen päämääristä ja tarpeista, oppivat toisiltaan, täydentävät toistensa asiantuntijuuksia ja tuottavat yhteistyössä uudenlaista ajattelua. Kaikki toimijat koetaan tärkeiksi oman panoksensa mukaantuojiksi, ja yhteistyötä toivotaan tiivistettävän. Ohjelmaryhmässä rahoittajaorganisaatioiden

sekä akateemiset ja muut asiantuntijaintressit yhdistetään toisiinsa. Jokainen toimija tuo mukaan tavoitteita, joita ei välttämättä muuten sisällytettäisi ohjelmaan. Näiden neuvottelujen tuloksena syntyy tutkimusohjelma.

”Silloin, jos ohjelma saadaan niin rakennettua, että kaikki ovat siitä ihan oikeasti kiinnostuneita, niin jokainen tuo silloin sen oman palasensa siihen ja omat sidosryhmänsä, omat toiveensa ja tavoitteensa. Jokainen tuo silloin siihen sen oman arvokkaan lisänsä ja silloin, jos se ohjelma toimii hyvin, se on erittäin hyödyllistä se yhteistyö.”

Ohjelmat voidaan nähdä erilaisia toiveita, tavoitteita ja näkökulmia yhdistävänä toimintakenttinä, joilla käydään jatkuvia neuvotteluita. Neuvotteluiden tarkoituksena on korostaa ja tuoda esiin erilaisia intressejä sekä yhdistää niitä. Rahoittajat haluavat omalla rahoitusosuudellaan ohjata tutkimusta itselle tärkeille alueille, mutta olla myös hyötymässä yhteistyön mukanaan tuomasta volyyymistä ja lisäarvosta. Ohjelmissa erilaisten tavoitteiden halutaan tulevan esiin, ja vuorovaikutuksessa toivotaan syntyvän lisäarvoa. Koherentti laajuus kuvaa usein rahoittajien ohjelmaa koskevia toiveita.

LIITTEET

Liite 1: Haastatellut henkilöt, heidän edustamansa organisaatio ja käynnissä olevat tutkimusohjelmat, joissa ovat (olleet) mukana.

Nimi	Organisaatio	Tutkimusohjelma
Teknologia-asiantuntija Erja Heikkinen	Teknologian kehittämiskeskus Tekes (siirtynyt 14.4.2005 alk. OPM)	Systeembioologia ja bioinformatiikka (SYSBIO) (2003-2007) Mikrobit ja ihminen (MICMAN) (2002-2005)
Johtava teknologia-asiantuntija Marko Heikkinen	Teknologian kehittämiskeskus Tekes	Proaktiivinen tietotekniikka (PROACT) (2002-2005) Life as Learning (LEARN) (2002-2006)
Ympäristöylitarkastaja Heikki Granholm	Maa- ja metsätalousministeriö	Itämeri-tutkimusohjelma (BIREME) (2002-2005)
Ylitarkastaja Matti Heikurainen	Maa- ja metsätalousministeriö	Puun materiaalitiede (2003-2006) Muuttuva Venäjä (2003-2007)
Maatalousneuvos Leena Hömmö	Maa- ja metsätalousministeriö	Muuntogeenisten organismien ympäristö-, yhteiskunta- ja terveys- vaikutukset (ESGEMO) (2003-2007)
Ylitarkastaja Elise Sahivirta	Ympäristöministeriö	Ympäristö ja oikeus (2005-2008)
Neuvotteleva virkamies Seppo Sarkkinen	Ympäristöministeriö	Muuttuva Venäjä (2003-2007)
Rakennusneuvos Helena Säteri	Ympäristöministeriö	Tietotekniikan soveltaminen kone-, rakennus- ja automaatiotekniikkaan (KITARA) (2005-2008)
Liikenneneuvos Raisa Valli	Liikenne- ja viestintäministeriö	Itämeri-tutkimusohjelma (BIREME) (2002-2005)
Ylitarkastaja Juho Saari	Sosiaali- ja terveysministeriö	Sosiaalinen pääoma ja luottamus- verkot (SOCA) (2003-2007)
Yksikön päällikkö Olli Perheentupa	Ulkoasiainministeriö	Muuttuva Venäjä (2003-2007)
Yli lääkäri Ari Lindqvist	Helsingin ja Uudenmaan sairaan- hoitopiiri	Terveydenhuoltotutkimus (TERTTU) (2003-2007)
Terveystutkimuksen päällikkö Timo Klaukka	Kansaneläkelaitos Kela	Terveydenhuoltotutkimus (TERTTU) (2003-2007)
Kehitysjohtaja Kaija Majoinen	Suomen Kuntaliitto	Terveydenhuoltotutkimus (TERTTU) (2003-2007)
Tutkimuspäällikkö Laura Höijer	Maj ja Tor Nesslingin säätiö	Itämeri-tutkimusohjelma (BIREME) (2002-2005)
Johtaja Riitta-Liisa Lappeteläinen	Työsuojelurahasto	Life as Learning (LEARN) (2002-2006) Liiketoimintaosaaminen (LIIKE2) (2006-2009)

Liite 2: Haastattelurunko

Osallistumisen yleiset motiivit

- Miksi organisaationne osallistuu Suomen Akatemian tutkimusohjelmaan?

Tutkimusohjelman suunnittelu ja aiheen valinta

- Miten ja kenen toimesta tutkimusohjelman aihe syntyy?
- Ohjaavatko jotkut tietyt arvot ja tavoitteet tutkimusohjelmien syntyä ja muotoutumista?
- Kuka tai ketkä tässä kyseisessä vaiheessa voivat vaikuttaa ja miten?
- Minkälainen rooli organisaatiollanne on suunnittelutyössä suhteessa muihin toimijoihin?
- Millaisia tavoitteita organisaatiollanne on tutkimusohjelmia muodostettaessa?
- Oletteko pystynyt vaikuttamaan tutkimusohjelma-aiheiden valintaan tai syntyyn?
- Poikkeavatko organisaationne tavoitteet muiden toimijoiden tavoitteista?
- Onko suunnitteluvaiheessa ollut nähtävissä arvostirriitä?
- Miten arvot ja tavoitteet ovat vaikuttaneet tutkimusohjelman muotoutumisessa?
- Onko ohjelmien valmisteluprosessi mielestänne selkeä tai ennustettava?
- Onko ohjelman valmisteluvaiheeseen helppo tai hankala osallistua?
- Missä vaiheessa koitte, että organisaationne oli valmis sitoutumaan tutkimusohjelmaan?
- Toimiiko valmisteluprosessi mielestänne oikein tai hyvin? Haluaisitteko muuttaa jotain?
- Tuleeko mieleenne suunnitteluvaiheesta muita kehitysehdotuksia tai olennaisia asioita, joita emme ole vielä käsitelleet?

Ohjelman valmistelu, ohjelmaryhmätyöskentely, ulkopuolinen arviointi ja hankkeiden valinta

- Mitä tavoitteita Teillä/ organisaatiollanne oli ohjelmaryhmätyöskentelyssä?
- Miten organisaationne tavoitteet sopivat yhteen muiden toimijoiden tavoitteiden kanssa?
- Pyrittekö ohjelmaryhmässä yhtenäistämään tavoitteenne/ luomaan yhteisiä tavoitteita?
- Muodostuiko eri toimijoille erilaisia rooleja ohjelmaryhmän työskentelyn aikana?
- Miten kuvailisitte ohjelmaryhmätyöskentelyn ilmapiiriä?
- Hankearvioinnissa käytetään ulkopuolisia, usein ulkomaisia, arvioitsijoita. Miten suhtaudutte tähän?
- Vaikutitteko ulkopuolisten arvioitsijoiden valintaan?
- Käytittekö ulkopuolista arviointia päätöksentekonne pohjana?
- Korostuvatko valintamenettelyssä mielestänne jotkut tietyt arvot?
- Ovatko valintamenettelyn tapa, siinä korostuvat tavoitteet ja arvot yhteneväisiä teidän organisaationne arvojen ja tavoitteiden kanssa?
- Valitaanko tällä menettelyllä tavoitteittenne mukaisia hankkeita?
- Olisiko toisenlainen hankkeiden valinnan menettelytapa tavoitteittenne kannalta

- parempi?
- Miten kehittäisitte nykyistä valmisteluprosessia?
 - Tuleeko valmisteluvaiheesta mieleenne muuta kehitettävää tai muuten olennaisia asioita, joita olisi hyvä käsitellä?

Ohjelman toteutus, tulokset ja vaikuttavuus

- Millaista toimintaa ohjelman puitteissa on syntynyt?
- Oletteko saanut tarpeeksi tietoa tutkimushankkeiden etenemisestä ja niiden tuotoksista?
- Onko koordinaatio ollut onnistunutta tai onko siitä ollut hyötyä?
- Mitä organisaationne toivoo ohjelmalta tai sen tuloksena?
- Oletteko pystynyt vaikuttamaan siihen, että tutkimusohjelman tuloksena syntyy organisaationne tavoitteiden mukaisia tuotoksia tai tuloksia?
- Millä aikavälillä odotatte tuloksia?
- Eroavatko Teidän ohjelman toteutusta ja tuloksia koskevat tavoitteenne muiden ohjelmatyössä mukana olevien tavoitteista?
- Mitä hyötyä tutkimusohjelman tuloksista on organisaatiollenne?
- Onko tuloksista hyötyä myös muille?
- Poikkeavatko tuotokset verrattuna muuhun rahoittamaanne tutkimustoimintaan?
- Tuottaako ohjelma lisäarvoa verrattuna yksittäisten hankkeiden rahoitukseen?
- Onko tutkijoiden, rahoittajien ja tutkimustulosten hyödyntäjien välillä vuoropuhelua?
- Minkälainen rooli organisaatiollanne on tutkijoihin ja tutkimustulosten hyödyntäjiin nähden?
- Teettekö yhteistyötä tai oletteko rahoittajan ominaisuudessa yhteydessä ulkopuolisiin tulosten hyödyntäjiin tai tutkijoihin?
- Miten kuvailisitte tutkimusohjelman tuottamia hyviä, huonoja tai toteutumatta jääneitä vaikutuksia?
- Eroavatko SA:n tutkimusohjelmat vaikutuksiltaan muista tutkimusrahoitus- tai yhteistyömuodoista, joihin olette osallistunut?
- Miten tutkimustulosten käytettävyyttä ja ohjelman vaikuttavuutta voitaisiin lisätä?
- Tuleeko ohjelman toteutusvaiheesta mieleenne muuta kehitettävää tai muuten olennaisia asioita, joita olisi hyvä käsitellä?

Arviointi ja yhteistyö

- Onko Suomen Akatemian loppuarviointiprosessi hyödyllinen?
- Millainen yhteistyökumppani Suomen Akatemia on?
- Oliko yhteistyöstä Suomen Akatemian kanssa organisaatiollenne hyötyä?
- Oliko yhteistyöstä muiden toimijoiden kanssa tutkimusohjelman aikana organisaatiollenne hyötyä?
- Minkälaisissa muissa muodoissa yhteistyötä voisi hyödyntää jatkossa?
- Miten suhtaudutte oman organisaationne kannalta Suomen Akatemian tavoitteisiin tutkimusohjelmissa (tavoitteita mm. alan tutkimuksen edistäminen, tietotaidon ja asiantuntijakapasiteetin lisääminen)?
- Edistikö tutkimusohjelma alan tutkimusta SA:n omien tavoitteiden mukaisesti?

- Ohjasiko tutkimusohjelma hajallaan olevia resursseja yhteen SA:n tavoitteiden mukaisesti?
- Tuleeko mieleenne muita kehittämisehdotuksia, joita emme ole vielä käsitelleet tai haluatteko kommentoida jotain?

Merkittävä osa Suomen Akatemian tutkimusrahoituksesta suunnataan tutkimusohjelmiin ja niissä tehtävään tutkimustyöhön. Yhteisrahoitteisissa tutkimusohjelmissä Akatemia on päärahoittaja muiden rahoittajatahojen osallistuessa rahoitukseen pienemmillä osuuksilla. Tässä selvityksessä tarkastellaan kesällä 2005 käynnissä olleisiin tutkimusohjelmiin osallistuneiden suomalaisten rahoittajatahojen kokemuksia ohjelmayhteistyöstä sekä eritellään rahoittajien tavoitteita tutkimusohjelmissä ja esitetään kuinka rahoittajat kokevat tavoitteiden toteutuneen ohjelmayhteistyössä. Selvitystä varten on haastateltu 16 rahoittajaorganisaation edustajaa, ja se on tehty Suomen Akatemian tutkimusohjelmien kehittämistä varten.

SUOMEN AKATEMIA

Vilhonvuorenkatu 6 • PL 99, 00501 Helsinki
Puhelin (09) 774 881 • Faksi (09) 7748 8299
www.aka.fi • viestinta@aka.fi